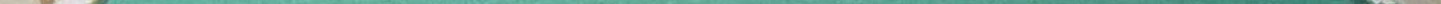

اول از کم

نه دپ نه خدمت بنی مہ خدمت یو کند کی

نَسَبَتُوهَا قَائِق

سی سیب زیت بری اور سالار

من نزل حكاية ومعه سبعين

اول انده يك تيبه ها

مردود و مردود و مردود و مردود

تلك لبنا بيني وبينك

سید محمد علی

پیریت حقی ۱۵۶ نوپویدر ۱۵۷ لاب سیدین

مؤوسى لوق نشانی تو افریقا تورور

سید محمد بن علی

اگر مؤمنی | ازینک | تو اعمی | قلیلی

تصريحه بغير من لهلكه على

تواضع (قَلْبِقْ لِقْ نِي كُتْرُورْ اِيَكْ

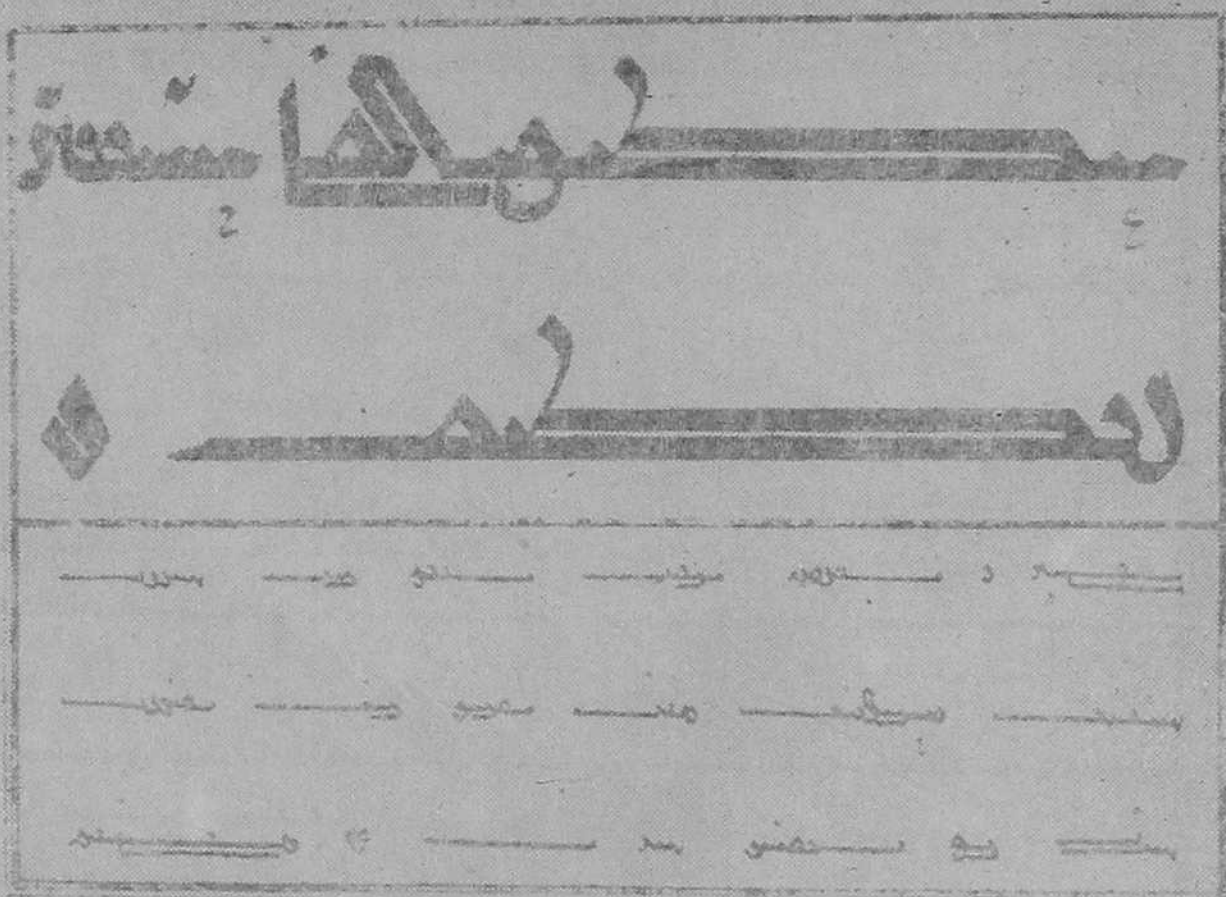
ئەدەبىيەت ۋە خىزمەت بىتىنى مەخمۇت يۈكەندىكى

ئىتەپ-تۈلەپ قايق

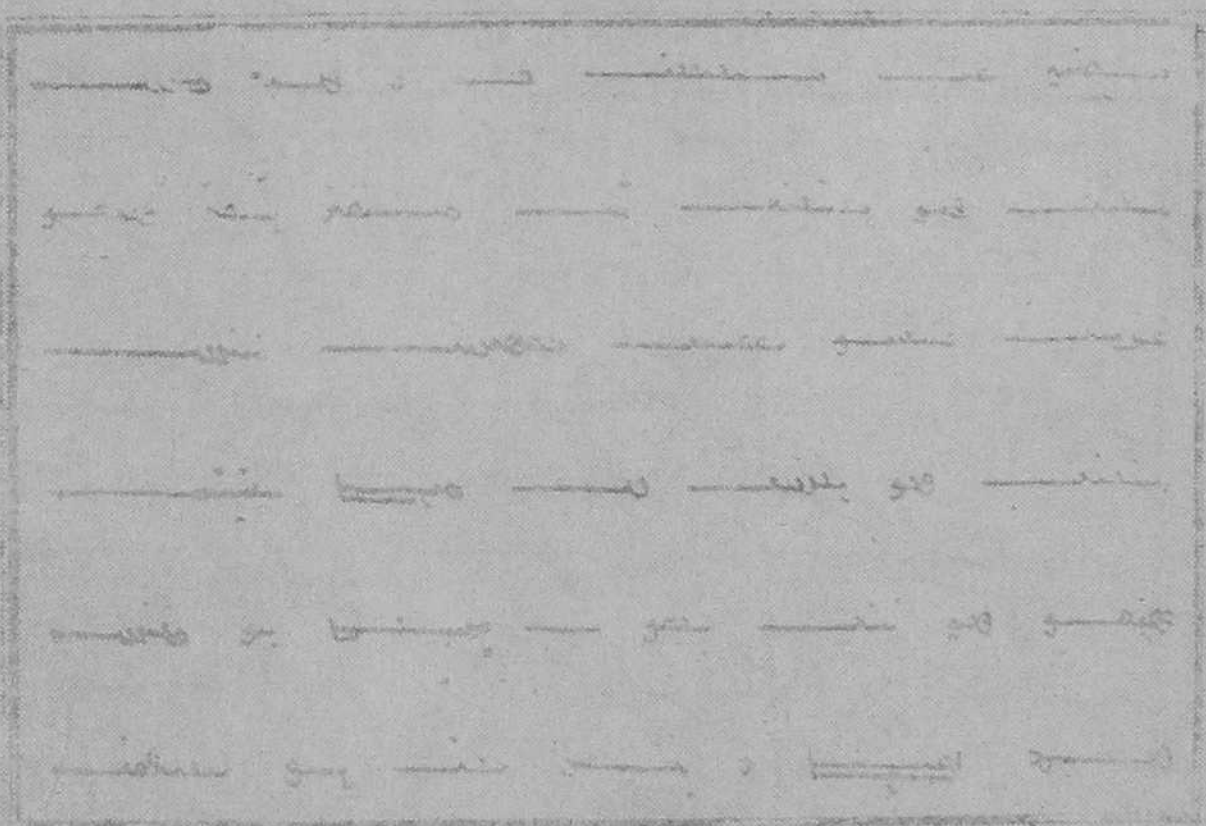
نەشرگە تەييارلىغۇچى: خەمەت تومۇر
تۈرسۇن ئايۇپ
مەسئۇل نازارەتچى: نۇرمۇھەممەت دولەتتى

مىللەتلەر نەشرىياتى

A 2 1-3

A 3 4-6

«ئەتەبەتۇلھەقايىق» A نۇسخىسىنىڭ 2-ۋە 3-بېتى.

اَوَّلَ اَزْ كَمِ الْخُ بِسِندِي مِنْ مَنْ يَتَدِي
 اَنِي نَا خَلَّيْقِ سَوَارِ نَا خَلَّقِ
 لَمَوْغِ قَاژِ غَانِيَقِي اَرُونِ
 سِيَوَمَادِي تَارِي كُورُونَكِ
 يَتِنِي سِي قَالِبِ سِرِ اَدِي اَزْ بِيلا
 اَوَّلِ اَنَدِ يَابَتَبَا سِرُورِ
 تَكَبَرِ بِنَا سِي كِبُفِ اَزْ بِنَالِي
 كِرِيْبِ خَلْقِ دِ كُورُونَكِ اَرُونِ لَابِ يَتَلِي
 مَوْسِيْ لِيْقِ نَشَانِي تَوَاضُحِ تَوَرُورِ
 اَرِ مَوْسِيْ اَرِسَنَكِ تَوَاضُحِ قِيلِي
 تَوَاضُحِ اَقِيلِيْقِ لِيْقِ نِي كُورُونَكِ اِيْدِي

ثُمَّ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى خُذْ مِنْهَا بِمِصْرَةٍ مِّنْهَا وَكُلْ فِي الدُّنْيَا

مِمَّا رَزَقْنَاكَ وَلَا تَمْسَسْ بِهَا فَسُوءًا يَكُونُ لَكَ وَلَئِنْ كُنْتَ إِلَّا ذَا ذِكْرٍ لَّكَ لَوَّلُ

ثُمَّ قَالَ تَعَالَى خُذْ مِنْهَا بِمِصْرَةٍ مِّنْهَا وَكُلْ فِي الدُّنْيَا مِمَّا رَزَقْنَاكَ وَلَا تَمْسَسْ بِهَا فَسُوءًا يَكُونُ لَكَ وَلَئِنْ كُنْتَ إِلَّا ذَا ذِكْرٍ لَّكَ لَوَّلُ

ثُمَّ قَالَ تَعَالَى خُذْ مِنْهَا بِمِصْرَةٍ مِّنْهَا وَكُلْ فِي الدُّنْيَا مِمَّا رَزَقْنَاكَ وَلَا تَمْسَسْ بِهَا فَسُوءًا يَكُونُ لَكَ وَلَئِنْ كُنْتَ إِلَّا ذَا ذِكْرٍ لَّكَ لَوَّلُ

ثُمَّ قَالَ تَعَالَى خُذْ مِنْهَا بِمِصْرَةٍ مِّنْهَا وَكُلْ فِي الدُّنْيَا مِمَّا رَزَقْنَاكَ وَلَا تَمْسَسْ بِهَا فَسُوءًا يَكُونُ لَكَ وَلَئِنْ كُنْتَ إِلَّا ذَا ذِكْرٍ لَّكَ لَوَّلُ

النَّوْعُ الْآخِرُ فِي مَكَازِمِ

الْآخِلَاءِ وَالْجَنَّةِ عَلَى التَّحْقِيقِ

بُتُونُ قَبْلُ فَعَلَيْكُمْ أَوْ كُنَّا أَوْ دِيلِيك

بُتُونُ قَبْلُ فَعَلَيْكُمْ أَوْ كُنَّا أَوْ دِيلِيك

بُتُونُ قَبْلُ فَعَلَيْكُمْ أَوْ كُنَّا أَوْ دِيلِيك

بَلَّغْنَا صَبْرًا فَرَجَ قَا مَكْرُوبَ

صَوْرَتُ يَوْمٍ قَدْ فَرَجَ قَهْ بَلَّغَ يَوْمَ يَوْمَ

كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَاللَّهُ يَحِبُّ الصَّابِرِينَ

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا وَكَقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

إِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ الْفَرَجَ بِالصَّبْرِ عِبَادَ

أَوْجَارُ نَحْتِ أَوْفَى كَيْفَ نَزَّ تَوَكَّلْ

قَالَ رُصْبُ إِيْدِي نِي قَا بِي تَوَكَّلْ

أَلَمْ لَوْ قَهْ نِيكَسْكَ نِيكَلْمَا أَوْزُونَكَ

قَالَ بُولُكَا أَطْلَسَ أُولُونَمَا بُولُونُكَ

أَلَمْ بُولْدُونُكَ جَهْ تَوَزُونُ رَاكْ بُولُونُ

أَلَمْ قَرَكْجِيكَ كَا سِلَقْ تَوْت سَوْدُونُكَ

بِهِرْ دُونُ

آدیب آحمد اغلی یوق اولدیج شکی
 کنایه نینک آتی ایرود هیت
 حقایق عبادت عرب دین اوش اولد
 تئامی ایرود کاشغری نیل بیلە
 آتمیش آدیب رفی نیل بیلە
 آکر یلسا کاشغری نیلین دیرکی
 بیلاور اولد آدیب نینک نیکیر آتمیش
 کیننی نیل نی یلسا یلور معنی سین
 یلور من دیاعیب اوزی یلماس
 کوب ایل نی کورار بیر آدیب سوزک
 بیلە یلمک آن دین اولار اوزی نی

نەشرگە تەييارلىغۇچىدىن

ھازىرغىچە مەلۇم بولغان قەدىمقى ئۇيغۇر تىلىدىكى يازما يادىكار-
لىقلارنىڭ مۇھىم بىرى ئەدىپ ئەخمەت تەرىپىدىن يېزىلغان زور
ھەجىملىك شېئىرىي ئەسەر «ئەتەبەتۇلھەقايق» (ھەقىقەت ئىشىكى)
بولۇپ ھىساپلىنىدۇ.

ئەسەرنىڭ يېزىلغان ۋاقتى ئېنىق ئەمەس. بىراق ئۇنىڭ مەزمۇنى
ۋە تىل خۇسۇسىيىتىگە ئاساسەن، ئۇنى 12 - ئەسىرنىڭ ئاخىرى،
13 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا، يەنى قاراخانلار دەۋرىنىڭ ئاخىرقى
مەزگىللىرىدە يېزىلغان دەپ پەرەز قىلىشقا بولىدۇ.

ئەسەر 14 باپ، 484 مىسرادىن تەركىپ تاپقان. ئۇنىڭغا كېيىن
باشقىلار تەرىپىدىن ئىلاۋە قىلىنغان 3 پارچە شېئىرنى قوشقاندا، ھەممىسى
بولۇپ 512 مىسرا بولىدۇ. ئەسەر ئارۇز ۋەزنىنىڭ مۇتەقارپ بەھرىدە
يۈكسەك ماھارەت بىلەن يېزىلغان.

ئەسەرنىڭ ئاپتورى ئەسەرنىڭ ئاخىرىدا ئۆزىنى "ئەدىپ ئەخمەت"
دېگەن نام بىلەن ئاتايدۇ. ئەسەرگە ئىلاۋە قىلىنغان پارچىلاردا ئاپتور

”ئەدىپ” نامى بىلەن ئاتالغاندىن باشقا، بىر پارچىدا ئەدىپنىڭ يۇرتى ”يۈكەنەك” ئىكەنلىگى، ئاتىسىنىڭ ئىسمى ”مەخمۇت يۈكەنەكى” ئىكەنلىگى ئېيتىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئاپتورنىڭ تولۇق نامىنى ”ئەدىپ ئەخمەت بىننى مەخمۇت يۈكەنەكى” دەپ ئاتاشقا بولىدۇ.

«ئەتەبەتۇلھەقايق» دىداكتىك داستان بولۇپ، ئاپتور ئۆزىنىڭ ئەخلاقى، پەلسەپىۋى قاراشلىرىنى ئوبرازلىق شېئىرىي تىل بىلەن بايان قىلىدۇ. ئاپتور ئىلىم-مەرىپەتكە، بىلىم ئېلىش ئۈچۈن تىرىشقان كىشىلەرگە، مەرتلىك، ئادىللىق، كەمتەرلىك قاتارلىق ئىنسانى خىسلەتلەرگە قىزغىن مەدھىيە ئوقۇيدۇ؛ بىلىمسىزلىك، جاھىللىق، خەسسىلىك، ئاچكۈزلۈك، تەكەببۇرلۇق قاتارلىق ئىللەتلەرنى قاتتىق ئەيىپلەيدۇ ۋە مەسخىرە قىلىدۇ. ئاپتورنىڭ بۇ خىل قاراشلىرى ئۆز دەۋرى ئۈچۈن ئېيتقاندا زور ئىلغارلىققا ئىگە. لېكىن دەۋر چەكلىمىسى تۈپەيلىدىن، ئاپتور بىرمۇنچە پاسسىپ قاراشلارنىمۇ ئوتتۇرىغا قويغان. بىز بۇ ئەسەرنىڭ مۇنداق پاسسىپ تەرەپلىرىگە تەنقىدىي مۇئامىلىدە بولۇشىمىز كېرەك، ئەلۋەتتە.

بۇ ئەسەر ئۇيغۇر ئەدىبىياتى تارىخىدا مۇھىم ئورۇننى ئىگەللەش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇيغۇر تىلى تارىخىنى تەتقىق قىلىشتىمۇ ناھايىتى مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. بۈيۈك ئەمىر ئارسلان خوجا تارقان تەرىپىدىن يېزىلىپ ئەسەرنىڭ ئاخىرىغا ئىلاۋە قىلىنغان بىر شېئىردا ئەسەر ”قەشقەر تىلى” بىلەن يېزىلغان دەپ ئېنىق ئەسكەرتىلگەن. بۇ يەردە

تىلغا ئېلىنغان قەشقەر تىلى بىلەن مەخمۇت قەشقىرى «دىۋانۇ لۇغەتت تۈرك» تە تىلغا ئالغان «خاقانى تۈرك تىلى» ئەمىلىيەتتە بىر تىل بولۇپ، ھەر ئىككىسى قەدىمقى ئۇيغۇر تىلىنى كورسىتىدۇ. ئەسەردە قەدىمقى ئۇيغۇر تىلى ئامىللىرى بىلەن چاغاتاي تىلى (14 - ئەسىردىن 20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە قوللىنىلغان ئۇيغۇر يېزىق تىلى) ئامىللىرىنىڭ ئارىلاش قوللىنىلغانلىغىنى، يەنى ئەسەر تىلىنىڭ قەدىمقى ئۇيغۇر تىلىدىن چاغاتاي تىلىغا كۆچۈۋاتقان ئۆتكۈنچى تىلنى ئەكس ئەتتۈرگەنلىكىنى كورسىتىمىز. بۇ ھال ئۇيغۇر يېزىق تىلىنىڭ تارىخىنى ئايدىڭلاشتۇرۇشتا، ئۇيغۇر تىلىنىڭ تۈركى تىللار ئىچىدىكى تارىخىي ئورنىنى ئايدىڭلاشتۇرۇشتا بىزنى ئىنتايىن قىممەتلىك ماتىرىيال بىلەن تەمىنلەيدۇ.

ھازىر بۇ ئەسەرنىڭ 3 خىل قوليازما نۇسخىسى بار: بىرى، قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىقىدا كۆچۈرۈلگەن نۇسخىسى (A نۇسخا) بولۇپ، 1444 - يىلى زەينۇل ئابدىن، سۇلتان بەخت، ھۈسەيىن قاتارلىقلار تەرىپىدىن سەمەرقەنتتە كۆچۈرۈلگەن، ھازىر بۇ نۇسخا ئىستانبۇلدىكى ئاياسوفيا (Ayasofya) كۈتۈپخانىسىدا ساقلانماقتا؛ ئىككىنچىسى، قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىقى بىلەن ئەرەپ يېزىقىدا قۇرمۇ - قۇر پاراللېل قىلىپ كۆچۈرۈلگەن نۇسخىسى (B نۇسخا) بولۇپ، 1480 - يىلى ئابدۇلرازاق قاتارلىقلار تەرىپىدىن ئىستانبۇلدا كۆچۈرۈلگەن، بۇ نۇسخىمۇ ئىستانبۇلدىكى ئاياسوفيا كۈتۈپخانىسىدا ساقلانماقتا؛ ئۈچىنچىسى،

چىسى، يالغۇز ئەرەپ يېزىغىدا كۆچۈرۈلگەن نۇسخىسى (C نۇسخا) بولۇپ، بۇمۇ ئىستامبۇلدا كۆچۈرۈلگەن، بۇ نۇسخىنىڭ كۆچۈرۈلگەن ۋاقتى ۋە كۆچۈرگۈچىسى ئېنىق ئەمەس. بۇ نۇسخا ھازىر ئىستامبۇلدىكى توپكاپى - سارايسى (Topkapi-sarayi) كۈتۈپخانىسىدا ساقلانماقتا.

بۇ ئەسەر بەزىدە «ھىبەتۇلھەقايق» (ھەقىقەتلەر سوغىسى) دىگەن نام بىلەنمۇ تىلغا ئېلىنىدۇ، بۇ نام ئەسەرنىڭ C، B نۇسخىلىرىغا بېرىلگەن نامدىن كېلىپ چىققان. ئەسەرنىڭ A نۇسخىسى نۇسخىلارنىڭ ھەممىسىدىن كونا ھەم تولۇق بولۇپ، شۇ نۇسخىدا ئەسەرنىڭ نامى «ئەتە-بەتۇلھەقايق» دىيىلگەنلىكى ھەم بۇ نام ئەسەرنىڭ مەزمۇنىغا تېخىمۇ ئۇيغۇن كېلىدىغانلىقى ئۈچۈن، ھازىر ئەسەر ئومۇمەن شۇ نام بىلەن ئاتالماقتا.

بىز كەڭ ئىجتىمائىي پەن خادىملىرىنىڭ، بولۇپمۇ، تىل، ئەدەبىيات ۋە تارىخ تەتقىقاتچىلىرىنىڭ تەتقىق قىلىشى ۋە پايدىلىنىشى ئۈچۈن، بۇ ئەسەرنى تۈركىيە تۈركولوگى رېشىد رەخمەتى ئاراتنىڭ تەييارلىشى بىلەن تۈركىيە ئاتەش نەشرىياتى تەرىپىدىن 1951 - يىلى ئىستامبۇلدا نەشر قىلىنغان نەشرىدىكى قوليازما نۇسخىلىرىغا ئاساسەن ۋە رېشىد رەخمەتى ئاراتنىڭ 3 خىل نۇسخىنى سېلىشتۇرۇپ توغرىلاش ئاساسىدا بېكىتكەن تېكىستى ۋە تۈركچە تەرجىمىسىدىن پايدىلىنىپ كونا ئۇيغۇر يېزىغىدا تىرانسكرىپسىيەلەشتۈرۈپ ھازىرقى

زامان ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىپ چىقتۇق. سەۋىيىمىز چەكلىك
بولغانلىقتىن كەمچىللىك، خاتالىقلارنىڭ بولۇشى تەبىئىي. بۇ
جەھەتتە بېرىلگەن تەنقىتلەرنى سەمىمىي قارشى ئالىمىز.

خەمەت تومۇر، تۇرسۇن ئايۇپ

تېكىست

A

بىسىمىلاھىر رەھمانىر رەھىم

I

ئاللانىڭ مەدھىيىسى ھەققىدە*

1. ئىلاھى ئوكۇش ھەمد ئايۇرمەن ساڭا
سەنىڭ رەھمەتىڭدىن ئۇمارمەن ئوڭا

2. سەنامۇ ئايۇغاي سەزا بۇ تىلىم
ئۇنارچا ئايىن يارى بەر ماڭا

3. سەنىڭ بارلىقىڭقا تانۇقلۇق بەررۇر
جەماد جانئوار ئوچغان يۈگۈرگەن نەڭە

* ماۋزۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىگى قوليازما نۇسخىلىرىدا ئەرەپچە بېرىلگەن.

تەرجىمە

A

بىسىمىلا ھىررە ھىمانىررە ھىم

I

ئاللانىڭ مەدھىيىسى ھەققىدە

1. خۇدا ساڭا كۆپلەپ مەدھىيە ئوقۇيمەن،
(دائىم) سېنىڭ رەھىمىتىڭدىن ياخشىلىق كۈتىمەن.
2. (سېنى) لايىغىڭدا مەدھىيىلەشكە مېنىڭ بۇ تىلىم يارارمۇ،
ئىقتىدارىمنىڭ بارىچە سۆزلەي، ماڭا يارى بەر.
3. جانلىق، جانسىز، ئۇچقان، يۇگۇرگەن (ھەممە) نەرسىلەر،
سېنىڭ بارلىغىڭغا گۇۋالىق بېرىدۇ.

4. سەنىڭ بىرلىكىڭگە دەلىل ئارقاغان

بۇلۇر بىرنەڭ ئىچىرە دەلىللەر مىڭە

5. يوق ئەردىم ياراتتىڭ يانا يوق قىلىپ

ئىككىنچى بار قىلۇرسەن مۇقىرمەن مۇڭا

6. ئايا شەك يولىنىدا يىلىڭلى ئودۇن

كەل ئوتتىن ئوزۇڭ يۇل ئولۇمدىن ئوڭە

7. ياراتتى ئول ئۇغان تۇنۇڭ كۈندۈزۈڭ

ئۇدۇپ بىرى بىركە يورىر ئوڭ سوڭا

8. تۈنەتۈر تۇنۇڭنى كۈنۈڭ كىتەرىپ

تۇنۇڭ كىتەرىپ باز يارۇتۇر تاڭا

9. ئولۇڭدىن تىرىگ ھەم تىرىڭدىن ئولۇڭ

چىقارۇر كورۇر سەن مۇنى كەد ئاڭا

10. بۇ قۇدرەت ئىدىسى ئۇلۇغ بىر بەيات

ئولۇڭلەرنى تىرگۈزمەك ئاسان ئاڭا

-
4. سېنىڭ بىرلىڭىڭگە دەلىل ئىزدىگەنلەر.
بىر ئىشتىن مىڭلارچە دەلىلگە ئىگە بولىدۇ.
5. يوق ئىدىم، ياراتتىڭ، يەنە يوق قىلىپ،
ئىككىنچىلەپ بار قىلسەن، مەن بۇنىڭغا ئىقرارمەن.
6. ئەي، شەك يولىدا يۈرگەنلەر، ئويغىنىڭلار،
كېلىڭلار. ئولۇشتىن بۇرۇن ئوزەڭلارنى ئوتتىن قۇتقۇزۇڭلار.
7. قادىر (ئاللا) تۇننى ۋە كۈندۈزنى ياراتتى،
(ئۇلار) بىر بىرىگە ماسلىشىپ ئالدىن-كېيىن ماڭىدۇ.
8. (ئۇ) كۈننى كەتكۈزۈپ تۇننى كەلتۈرىدۇ.
تۇننى ھەم كەتكۈزۈپ قايتىدىن تاڭنى يارىتىدۇ.
9. (ئۇ) ئولۇكنى تىرىلدۈرىدۇ ھەم تىرىكنى ئولتۇرىدۇ،
كورسەن. بۇنى ياخشى بىل.
10. بۇ قۇدرەتنىڭ ئىگىسى بىر تەڭرىدۇر،
ئولۇكلەرنى تىرىلدۈرۈش—ئۇنىڭغا ئاساندۇر.

II

پەيغەمبەر مەدھىيىسى ھەققىدە

11. ئەشت ئەمدى قاچ سوز ھەبىب فەزلىدىن

ئوقۇش ھۇش يىتتىپ سوزۇمنى ئاڭا

12. ئول ئول خەلق تالۇسى كىشى قۇتلۇغى

تورۇتمىشتە يوق بىل ئاڭا تۇش تەڭە

13. رەسۇللەر ئورۇڭ يۈز بۇ ئول يۈزكە كوز

يا ئولار قىزىل ئەڭ بۇ ئەڭكە مەڭە

14. ئانىڭ ئوگدىسىندىن تاتىر بۇ تىلىم

ئانىڭ مەدھى بولسا شەكەر شەھد ئاڭا

15. بۇ كۈن تەگسۇ مەندىن دۇرۇد ئول يارىن

ئەلىگ تۇتتاچىمقا ئەگىرسە مۇڭا

III

توت سەھابە مەدھىيىسى ھەققىدە

16. يىمە تورت ئىشىڭە ئىدۇرمەن سەلام

ئولاردىن ئۇسانماق قاچان ئول ماڭا

II

پەيغەمبەر مەدھىيىسى ھەققىدە

11. ئەمدى پەيغەمبەر پەزىلىدىن بىرئاز سوز ئىشتىڭلار،
سوزۇمنى ئەقىل - ھۇشۇڭلار بىلەن ئاڭلاڭلار.
12. ئۇ خەلق سەردارى، ئىنسانلارنىڭ قۇتلۇغىدۇر،
(شۇنى) بىلىڭكى، يارىتىلغانلارنىڭ (ئىچىدە) ئۇنىڭ تەڭ -
تۇشى يوقتۇر.
13. رەسۇللار ئاق يۈز (كېلىدۇ)، ئۇ بولسا بۇ يۈزنىڭ كوزىدۇر،
ياكى ئۇلار قىزىل مەڭزىلىكتۇر، ئۇ بولسا شۇ مەڭزىدىكى
مەڭدۇر.
14. (مەن) ئۇنى مەدھىيىلىسەم تىلىم تاتلىق بولىدۇ،
(چۈنكى) ئۇنىڭ مەدھىيىسى مەن ئۈچۈن شەھىدۇ - شېكارىدۇر.
15. ئەتە مۇڭغا چومۇلسەم، قولۇمدىن تۇتقۇچى بولىدىغان،
ئۇ (رەسۇلغا) بۈگۈن مەندىن سالات ۋە سالام تەگسۇن.

III

توت سەھابە مەدھىيىسى ھەققىدە

16. يەنە چارىيالارغا سالام يوللايمەن،
مەن ئۇلاردىن ھىچقاچان تانمايمەن.

17. ئەتىق بىرلە فارۇق ئۇچۇنچ زىننۇرەين

ئەلى تورتىلەنچى ئول ئەرسىگ توڭا

18. كىم ئەرسە بۇ تورت ئىشكە بەد ئىتىقاد

تۇتار ئەرسە مىڭ لەئىن ئىدۇرمەن ئاڭا

19. ئىلاھى كەچۇرگەن ئىدىمىسەن كەچۇر

نەچە مە خەتالىغ قۇل ئەرسەم ساڭا

20. ماڭا بولسا فەزلىڭ قۇتۇلدى ئوزۇم

ئەگەر بولسا ئەدلىڭ قاتىغلىق ماڭا

IV

بۇيۇك ئەمىر مۇھەممەد داد ئىسپەھسالار بەگ

مەدھىيىسى ھەققىدە

21. ئايا تىل تورۇت مەدھ ئوتۇنگىل قانى

مەن ئارتۇت قىلايىن شاھىمقا ئانى

22. شاھىم مەدھى بىرلە بەزەيىن كىتاپ

ئوقىغلى كىشىنىڭ سەۋىنسۇن جانى

17. بىرى ئەتىق^①، (بىرى) فارۇق^②، ئۈچىنچىسى زىن -
نۇرەيندۇر^③،

توتىنچىسى ئەلى - قەھرىمان يىگىتتۇر.

18. كىمكى بۇ توت يارەنگە بەد ئېتىقاتلىق قىلسا،
مەن ئۇنىڭغا مىڭ لەنەت ئوقۇيمەن.

19. ئىلاھى، كەچۈرگۈچى رەببىمىسەن؛ مەن سېنىڭ ئالدىڭدا
قانچىلىك گۇناكار قۇل بولساممۇ، مېنى كەچۈرگىن.

20. ھىممىتىڭگە ئېرىشسەم قۇتۇلىمەن،
ئەگەر ئادالتىڭنى قوللانساڭ، بۇ، مەن ئۈچۈن پالاكەت
بولسۇدۇ.

IV

بۇيۇك ئەسىرمۇھەممەد داد ئىسپەھسالار بەگ مەدھىيىسى

21. ئەي، تىل، مەدھىيىلەر ياراتقىن ۋە سۇنغىن، قېنى،
مەن ئۇنى شاھىمغا سوغا قىلاي.

22. (مەن) شاھىم مەدھىيىسى بىلەن كىتاپنى بىزەي،
ئوقۇغان كىشىنىڭ جېنى سويۇنسۇن.

① ئەتىق - ئابابەكرى.

② فارۇق - ئومەر.

③ زىن - نۇرەين - ئوسمان.

23. ئوگۇ بىلمەز ئەر كە ئوگۇت ئوگرەتۇر
ئانىڭ بىررۇ جۇدى بەدى ئىھسانى

24. ئول ئول قەل ئوقۇش ھۇش خىرەدقە مەكان
بىلىگ مەئدىنى ھەم فەزىلەت كانى

25. سىماكتىن ئەدىزرەك تۇتار ھىممەت ئول
سەخاسى مەكارىم ئىكى دەرمىنى

26. رەئىيەتقا مۇشقىق سەلىم تىل ھەلىم
ۋەلىكىن بۇشاردا شەرا ئارسلانى

27. سەلابەت ئىچىندە ئۆمەر تەگ ئەرپ
سەخاۋەت سەماھەت تۇتار ئوسمانى

28. تەتىكلىكتە كەندۇ ئاياستىن ئوزۇپ
داد ئىنسانى تۇتارچىن ئانۇشرۋانى

29. ئانىڭ باخشىشىندىن بۇلت ئوۋتانۇر
بۇ سوزنى بۇتۇن چىن تۇتار دۇشمەنى

23. ئۇنىڭ ياخشىلىقلىرى، مەرتلىگى ۋە مىسلىسىز ئىھسانى،
مەدھىيىلەشنى بىلىمگەن كىشىگە مەدھىيە ئۆگىتىدۇ.

24. ئۇ ئەقىل - ھۇش ۋە پەم - پاراسەت ماكانى،
بىلىم ئوچىغى ۋە پەزىلەت كانىدۇر.

25. ئۇ (ئوز) ھىممىتىنى سىماڭ (يۇلتۇزى) دىن يۈكسەك تۇتىدۇ،
مەرتلىك بىلەن كەڭ قوساقلىق (ئۇنىڭ) ئىككى دەرىماندۇر.

26. ئۇ رەئىيەگە قارىتا شەپقەتچان، لىلا ۋە يۇمشاق تىلدۇر،
لېكىن غەزەپلەنگەندە شەرا^① ئارىسلاندۇر.

27. (ئۇ) غەيرەت - شىجائەتتە خۇددى ئومەرگە ئوخشايدۇ،
مەرتلىك ۋە ئالىجاناپلىقتا (بولسا) ئوسمانغا جۇر بولىدۇ.

28. ئۇ زىرەكلىكتە ئاياسنى بېسىپ چۈشىدۇ،
ئادالەت ۋە ھەققانىيلىقتا ئانۇشرۋاننىڭ ئوزىدۇر.

29. ئۇنىڭ ئىھسانى ئالدىدا بۇلۇت خىجىل بولىدۇ،
بۇ سوزنىڭ توغرىلىغىنى ئۇنىڭ دۈشمەنلىرىمۇ ئېتىراپ
قىلىدۇ.

① ئەرەپ رىۋايەتلىرىدە ئېيتىلىشىچە شەرانىڭ ئارىسلانى ئىنتايىن قەھىر -
لىك بولارمىش.

30. ئايا شاھىم ئەردەملەرىن ساناغان
سانارمۇ ئەدىز قۇم ئۇشاق تاش سانى

31. سىياسەت رىياسەت قىياسەت كەرەم
زىيادەت ئۇلا ئەدل ئەشت ئۇق مۇنى

32. يەمە مەجد مۇرۇۋۇت فۇتۇۋۇت ئۇغان
ئاتا قىلدى شاھىمقا بۇ جۇملەنى

33. ئوكۇش ئاز دەپ ئايماز پەزىرلەر تەڭىز
بۇلت ھەدىيە قىلسا ئۇشاق قەترەنى

34. تەڭىزدىن كەرسىرەك شاھىم مىڭ قاتا
قابۇل قىلسا تاڭ يوق بۇ ئاز ھەدىيەنى

V

كىتاپنىڭ يېزىلىشى ھەققىدە

35. داد ئىسپەھسالار بەگ ئۈچۈن بۇكىتاب
چىقاردىم ئازۇندا گاتى قالسۇ دەپ

36. كىتابىمنى كورگەن ئەشتىگەن كىشى
شاھىمنى دۇئا بىرلە ياد قىلسۇ دەپ

30. ئەي شاھىمنىڭ ياخشىلىقلىرىنى سانسىڭ (كىشى)،
چولدىكى قۇم ۋە شېغىلنىڭ سانى (ئۇنىڭغا) تەڭ كېلەلمەيدىكەن.

31. سىياسەت، رىياسەت، قىياسەت ۋە كەڭ قوساقلىق،
(بۇلارغا) ئادالەتنى قوش؛ بۇلارنى ئاڭلا ۋە چۈشەن.

32. يەنە، شەرەپ، ئىنسانىيەتچىلىك ۋە مەرتلىك — ھەممىسىنى
قادىر (ئاللا) شاھىمغا ئاتا قىلدى.

33. بۇلۇت ئۇششاق قەترىنى ھەدىيە قىلسا،
دېڭىز (ئۇنى) ئاز — كۆپ دىمەي قوبۇل قىلىدۇ.

34. شاھىمنىڭ كۆكىسى — قارنى دېڭىزدىن مىڭ ھەسسە كەڭدۇر،
بۇ ئەرزىمەس ھەدىيىنى قوبۇل قىلسا، ئەجەپ ئەمەستۇر.

V

كىتاپنىڭ يېزىلىشى ھەققىدە

35. بۇ كىتاپنى داد ئىسپەھسالار بەگ ئۇچۇن يازدىم،
ئۇنىڭ نامى دۇنيادا قالسۇن دەپ.

36. كىتاۋمنى كۆرگەن ۋە ئاڭلىغان كىشى،
شاھىمنى دۇئا بىلەن ياد ئەتسۇن دەپ.

37. ئانىڭ ۋۇددى بىرلە كوڭۇللەر تولۇپ
ئانىڭ يادى بىرلە ئارزۇن تولىسۇ دەپ

38. كىدىنكى كەلىگلى كىشىلەر ئارا
ئانىڭ زىكرى تاڭسۇق ئەدىز بولىسۇ دەپ

39. بەزەدىم كىتاپنى نەۋادىر سوزۇن
باقىغلى ئوقىغلى ئاسىغ ئالىسۇ دەپ

40. بولەك ئىدىدىم ئانى شاھىمقا مەن ئوك
ھەۋادارلىقىمنى تۈكەل بىلىسۇ دەپ

VI

بىلىمنىڭ پايدىسى ۋە بىلىمسىزلىكنىڭ زىيىنى ھەققىدە

41. بىلىگدىن ئۇرۇرمەن سوزۇمكە ئۇلا
بىلىگلىگكە يا دوست ئوزۇڭنى ئۇلا
بىلىگ بىرلە بۇلنۇر سەئادەت يولى
بىلىگ بىل سەئادەت يولىنى بۇلا

42. بەھالىغ دىنار ئول بىلىگلىگ كىشى
بۇ جاھىل بىلىگسىز باھاسىز بىشى
بىلىگلىگ بىلىگسىز قاچان تەڭ بولۇر
بىلىگلىگ تىشى ئەر جاھىل ئەر تىشى

37. كوڭۇللەر ئۇنىڭ مۇھەببىتى بىلەن تولۇپ،
جاھان ئۇنىڭ يادى بىلەن تولىسۇن دەپ.

38. كېيىن دۇنياغا كەلگەن كىشىلەر ئارىسىدا،
ئۇنىڭ خاتىرىسى مىسلىسىز يۈكسەك بولىسۇن دەپ.

39. بۇ كىتاپنى ئەك ئېسىل سۆزلەر بىلەن بىزىدىم،
(ئۇنى) كۆرگەن، ئوقۇغانلار بەھىر ئالىسۇن دەپ.

40. مەن بۇ كىتاپنى شاھىمغا سوغا قىلىپ ئەۋەتتىم،
ھاۋادارلىغىمنى تۈگەل بىلىسۇن دەپ.

VI

بىلىمنىڭ پايدىسى ۋە بىلىمىزلىكنىڭ زىيىنى ھەققىدە

41. سۆزۈمگە بىلىمدىن ئاساس سالىمەن،
ئەي دوستۇم، بىلىملىككە ئوزۇڭنى باغلا.
سائادەت يولى بىلىم بىلەن ئېچىلىدۇ،
بىلىم ئال، سائادەت يولىنى ئاچ.

42. بىلىملىك كىشى قىممەتلىك دىناردۇر،
بىلىمىز نادانلار قىممەتسىز ياماقتۇر.
بىلىملىك بىلەن بىلىمىز ھېچقاچان تەڭ بولالمايدۇ،
بىلىملىك ئايال گويا ئەر، نادان ئەر گويا ئايالدىر.

43. سۇڭەككە يىلىگ تەگ ئەرەنكە بىلىگ
ئەرەن كوركى ئەقل ئول سۇڭەكنىڭ يىلىگ
بىلىگسىز يىلىگسىز سۇڭەك تەگ ھالى
يىلىگسىز سۇڭەككە سۇنۇلماز ئەلىگ

44. بىلىگ بىلدى بولدى ئەرەن بەلگۈلۈگ
بىلىگسىز تىرىگە يىتۈك كورگۈلۈگ
بىلىگلىگ ئەر ئولدى ئاتى ئولمەدى
بىلىگسىز تىرىگ ئەرەن ئاتى ئولۈگ

45. بىلىگلىگ بىرىگە بىلىگسىز مىڭىن
تەگەگلى تەگەدى بىلىگىنىڭ تەگىن
باقا كورگىل ئەمدى ئۇقا سىنايۇ
نە نەڭ بار بىلىگ تەگ ئاسىغلىغ ئوڭىن

46. بىلىگ بىرلە ئالىم يوقار يوقلادى
بىلىگسىزلىك ئەرنى چوكەردى قودى
بىلىگ يىند ئۇسانما بىل ئول ھەق رەسۇل
بىلىگ چىندە ئەرەسە سىز ئارقاڭ دەدى

47. بىلىگلىگ بىلىگىنى ئەدەرگەن بۇلۇر
بىلىگ تاتىغىن ئاي دوست بىلىگلىگ بىلۇر
بىلىگ بىلدۇرۇر بىل بىلىگ قەدرىنى
بىلىگىنى بىلىگسىز ئوتۇن نە قىلۇر

43. ئادەمدە بىلىم بولۇشى سوڭەكتە ئىلىك بولغانغا ئوخشايدۇ،
ئادەمنىڭ زىننىتى ئەقىل بولسا، سوڭەكنىڭ ئىلىكتۇر.
بىلىمىز (كىشى) ئىلىكىز سوڭەكتەك كاۋاك بولىدۇ،
(ھالبۇكى) ئىلىكىز سوڭەككە ھىچكىم قول ئۇزاتمايدۇ.

44. ئادەم بىلىمى بىلەن تونۇلىدۇ.
بىلىمىزىلەر تىرىك تۇرۇپ كوزگە كورۇنمەيدۇ.
بىلىملىكلەر ئولسىمۇ، نامى تىرىك بولىدۇ،
بىلىمىزىلەر تىرىك بولسىمۇ نامى ئولۇك بولىدۇ.

45. بىر بىلىملىك مىڭ بىلىمىزىگە تەڭ كېلەلەيدۇ،
تەڭلەشتۈرگەندە بىلىمنىڭ سالىمى ئايان بولىدۇ.
ئەمدى ئەقلىڭ بىلەن بايقاپ كورگىن،
بىلىمدىن پايدىلىق يەنە قانداق نەرسە بار.

46. ئالىملار بىلىم بىلەن يۇقۇرى كوتىرىلدى،
بىلىمىزلىك ئەرنى يەرگە چوكۇردى.
بىلىمنى زېرىكمەي ئىزدە، شۇنى بىلگىنىكى،
ھەق رەسۇل: "بىلىم جۇڭگودا بولسىمۇ ئىزدەڭلار" دىگەن.

47. بىلىمنى دائىم بىلىملىكلەر ئىزدەيدۇ،
بىلىم تەمىنى ئەي دوست، بىلىملىك بىلىدۇ.
بىلىڭكى، بىلىم قەدرىنى بىلىم بىلدۈرىدۇ،
بىلىمىز ئەخمەق بىلىمنى نىمە قىلىدۇ؟

48. بىلىڭىزگە ھەق سوز تاتىغىسىز ئەرۇر

ئاڭار پەندە نەسىھەت ئاسىغىسىز ئەرۇر

نە تۇرلۇڭ ئارىغىسىز ئەرر يۇماقنى

جاھىل يۇپ-ئارىماز ئارىغىسىز ئەرۇر

49. بىلىڭىلىك كىشى كور بىلۇر ئىش ئودىن

بىلىپ ئىتەر ئىشنى ئوكۇنمەز كىدىن

قامۇغ تۇرلۇڭ ئىشتە بىلىڭىسىز ئوڭى

ئوكۇنچ ئول ئاڭار يوق ئوڭ ئاندا ئادىن

50. بىلىڭىلىك كەرەكلىك سوزۇڭ سوزلەيۇر

كەرەكسىز سوزىنى كومۇپ كىزلەيۇر

بىلىڭىسىز نە ئايسا ئايۇر ئوقىمادىن

ئاندىن ئوز تىلى ئوز باشىنى يەيۇر

51. بىلىڭ بىرلە بىلىنۇر تورۇتگەن ئىدى

بىلىڭىزلىك ئىچرە قانى خەيىر يەدى

بىلىڭ بىلىمەگەندىن بىر ئانچا بودۇن

ئوز ئەلگىن بۇت ئەتىپ ئىدىم بۇ دەدى

52. بىلىڭىلىك سوزى پەندە نەسىھەت ئەدەب

بىلىڭىلىگىنى ئوگدى ئەجەم ھەم ئەرەب

تاۋارسىزقا بىلىڭى تۈكەنمەز تاۋار

نەسەبسىزقا بىلىڭى يىرىلمەز نەسەب

48. بىلىمىزگە ھەق سوز تەمسىز بىلىنىدۇ،
ئۇنىڭغا پەندە - نەسىھەت پايدىسىز تۇيۇلىدۇ.
ھەرقانداق كىرنى يۇيۇپ تازىلىغىلى بولىدۇ،
(لېكىن) نادانلىق يۇيۇپ تازىلىغىلى بولمايدىغان كىردۇر.

49. قارا، بىلىملىك كىشى ئىشنىڭ پەيتىنى بىلىدۇ،
ئۇ ئىشنى بىلىپ قىلىدۇ، كېيىن ئوكۇنمەيدۇ.
بىلىمىز ھەممە ئىشتا ئوكۇنىدۇ،
ئۇنىڭغا بۇنىڭدىن باشقا قىسمەت يوق.

50. بىلىملىكلەر كېرەكلىك سوزنى قىلىدۇ،
كېرەكسىز سوزلەرنى كومۇپ تاشلايدۇ.
بىلىمىزىلەر دائىم بىلىمەستىن سوزلەۋىرىدۇ،
ئۇنىڭ ئوز تىلى ئوز بېشىنى يەيدۇ.

51. ياراتقۇچى ئىگە بىلىم بىلەن تونۇلىدۇ،
بىلىمىزلىكتىن ياخشىلىق كورگەن (كىشى) بارمۇ؟
بىلىمىزلىكتىن بىرمۇنچە خەلق،
ئوز قولى بىلەن بۇت ياساپ، شۇنى ئىگەم دىدى.

52. بىلىملىكنىڭ سوزى پەندە - نەسىھەت ۋە ئەدەپتۇر،
بىلىملىكنى ئەجەممۇ، ئەرەپمۇ ماختىدى.
مۇلۇكسىزگە بىلىم تۇگىمەس مۇلۇك،
نەسەپسىزگە بىلىم ئوزۇلمەس نەسەپ.

VII

تىلىنى تىزگىنلەش ھەققىدە

53. ئەشتىگىل بىلىگلىگ نەگۇ دەپ ئايۇر
ئەدەبلەر باشى تىل كودەزمەك دەيۇر
تىلىك بەكتە تۇتغىل تىشك سىنماسۇن
قالى چىقسا بەكتىن تىشىگنى سىيۇر

54. سانىپ سوزلەگەن ئەر سوزى سوز ساغى
ئوكۇش ياڭشاغان تىل ئۇنۇلماز ياغى
سوزۇك باشلاغ ئىدىما يىغا تۇت تىلىك
يەتەر باشقا بىر كۇن بۇ تىل بوشلاغى

55. خىرەدلىغمۇ بولۇر تىلى بوش كىشى
تەلىم باشنى يەدى بۇ سوز تىل بوشى
ئوچۇكتۇرمە ئەرنى تىلىن بىل بۇ تىل
باشقتۇرسا بۇتمەز بۇتەر ئوق باشى

56. سەفەھ ئەر تىلى ئوز باشى دۇشمەنى
تىلىندىن توكۇلدى تەلىم ئەر قانى
ئوكۇش سوزلەگەندە ئوكۇنگەن تەلىم
تىلىن بىكلەگەندە ئوكۇنمىش قانى

VII

تىلىنى تىزگىنلەش ھەققىدە

53. بىلىملىكلەرنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالغىن،
(ئۇلار) ئەڭ بىرىنچى پەزىلەت تىلىنى تىزگىنلەش دەيدۇ.
تىلىڭنى قاماقتا تۇتقىن، چىشىڭ سۇنمىسۇن،
ئەگەر (ئۇ) قاماقتىن چىقىپ كەتسە، چىشىڭنى چاقىدۇ.
54. ئويلاپ سۆزلىگەن كىشىنىڭ سۆزى سوز جەۋھىرىدۇر،
كۆپ مەمەدانلىق قىلغان تىل قارشى تۇرغىلى بولمايدىغان
دۇشمەندۇر.
ئاغزىڭغا كەلگىنىنى سۆزلەۋەرمە، تىلىڭنى يىغىپ تۇت،
ئېغىز بوشلۇغى ئاخىر بېشىڭغا چىقىدۇ.
55. ئاغزى بوش كىشىنى ئەقىللىق دىگىلى بولمايدۇ،
ئېغىز بوشلۇغى نۇرغۇن باشنى يىدى،
كىشىنى تىل بىلەن ئازاپلىما، شۇنى بىلگىنىكى،
ئوق يارىسى ساقىيىدۇ، (لېكىن) تىل يارىسى ساقايمىدۇ.
56. تەنتەكنىڭ تىلى ئوز بېشىغا دۇشمەندۇر،
ئوز تىلى سەۋىۋىدىن نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ قېنى تۈكۈلىدۇ.
كۆپ سۆزلىگەنلەردىن ئوكۇنگەنلەر كۆپ،
تىلىنى تىزگىنلىگەنلەردىن ئوكۇنگىنى قېنى؟

57. نە كىم كەلسە ئەر كە تىلىندىن كەلۇر
تىلىندىن كىم ئەدگۇ كىم ئىسىز بولۇر
ئەشت بۇت بۇ سوز كە قامۇغ تاڭدا تەن
تۇرۇپ تىلكە يۇكنۇپ تەزەررۇ قىلۇر

58. ئىكى نەڭ بىرىكسە بىر ئەردە قالى
بۇكەندى ئول ئەر كە مۇرۇۋۇت يولى
بىر ئول ياڭشار ئەرسە كېرەكسىز سوزۇگ--
ئىكىنچ يالغان ئەرسە ئول ئەرنىڭ تىلى

59. تىلى يالغان ئەردىن يىراق تۇر تەزە
كەچۇرسەن مە ئۇمرۇڭ كۈنلىك ئوزە
ئاغىز تىل بەزەكى كۈنى سوز تۇرۇر
كۈنى سوزلە سوزنى تىلگىنى بەزە

60. كۈدەزگىل تىلگىنى كەل ئاز قىل سوزۇڭ
كۈدەزىلسە بۇ تىل كۈدەزلۇر ئوزۇڭ
رەسۇل ئەرنى ئوتقا يۈزىن ئاتغۇچى
تىل ئول دەدى يىغ يۇل ئوتتىن يۈزۇڭ

61. كۈنى سوز ئەسەل تەگ بۇ يالغان بەسەل
بەسەل يەپ ئاچىتما ئاغىز يە ئەسەل
بۇ يالغان سوز ئىگ تەگ كۈنى سوز شىفا
بۇ بىر سوز ئوزاقنى ئۇرۇلمىش مەسەل

57. كىشىگە ھەر ئىش كەلسە، تىلىدىن كېلىدۇ،
كىمنىڭ ياخشى، كىمنىڭ ئەسكىلىكى تىلىدىن مەلۇم بولىدۇ.
بۇ سوزنى ئاڭلىغىن ۋە ئۇنىڭغا ئىشەنگىنى، تەن ھەر تاڭدا
تۇرۇپ تىلغا يۈكۈنۈپ يالۋۇرىدۇ.

58. ئەگەر بىر كىشىدە (مۇنۇ) ئىككى نەرسە بىرىكسە،
ئۇ كىشىگە ئادەمگەرچىلىك يولى ئېتىلىدۇ:
(ئۇنىڭ) بىرى قۇرۇق گەپنى كۆپ قىلىش بولسا،
ئىككىنچىسى يالغان سۆزلەشتۈر.

59. يالغانچىدىن يىراق تۇرغىن ۋە تەزگىن،
ئومۇرۇڭنى راستچىللىق بىلەن ئۆتكۈزگىن.
راست گەپ ئېغىز ۋە تىلىنىڭ بىزىگىدۇر،
راست گەپ قىلىپ تىلىڭنى بىزە.

60. تىلىڭنى تىزگىنلە، ئاز سۆزلىگىن،
تىلىڭنى تىزگىنلىسەڭ، ئۈزەڭ قوغدىلىسەن.
رەسۇلىللا: "كىشىنىڭ يۈزىنى ئوتقا ئاتقۇچى
تىلدۇر" دېدى، تىلىڭنى يىغ، ئوتتىن يۈزۈڭنى قۇتقاز.

61. راست گەپ ھەسەلدەك، يالغىنى پىياز،
ھەسەل يىگىن، پىياز يەپ ئاغزىڭنى ئاچچىق قىلىغىن.
يالغان سۆز گويا كېسەل، راست سۆز شىپادۇر.
بۇ بۇرۇندىن تارتىپ دىيىلىپ كەلگەن مەسەلدۇر.

62. كۈنى بول كۈنلىك قىل ئاتان كۈنى

كۈنى دەيۇ بىلسۇن كىشىلەر سىنى
كۈنلىك تونىن كەد قودۇپ ئەگرىلىك
كەدىم تون تالۇسى كۈنلىك تونى

63. قاتىغ كىزلە رازىلىك كىشى بىلمەسۇن

سوزۇڭدىن ئوزۇڭكە ئوكۇنچ كەلمەسۇن
قامۇغ ياشرۇ ئىشلىك بولۇپ ئاشكارا
بۇ كۈرگەن ئەشتىگەن ساڭا كۈلمەسۇن

64. ئىشىم دەپ ئىنانىپ سىر ئايما ساقىن

نەچە مە ئىنانچىلىغ ئىش ئەرسە ياقىن
سەرىپ سىندە رازىلىك سىڭىپ تۇرماسا
سەرەرمۇ ئىشىڭدە مۇنى كەد ساقىن

VIII

دۇنيانىڭ ئوزگىرىشى ھەققىدە

65. بۇ ئازۇن رىبات ئول تۇشۇپ كۈچگۈلۈگ

رىباتقا تۇشۇڭلى تۇشەر كەچگۈلۈگ
ئوڭ ئارقىش ئوزادى قويۇپ يول تۇتۇپ
ئوڭى قويىمىش ئارقىش نەچە كەچگۈلۈگ

66. بۇ دۇنيا سوڭىدا يۈگۈرمەك نەچە

خەسسى نەڭدىن ئوترۇ دەپ ئوزۇڭ كۈچە

62. راستچىل بول، راستچىللىق قىل، راستچىل ئاتال،
كىشىلەر سېنى راستچىل ئادەم دەپ بىلسۇن.
ئەگرىلىكنى قويۇپ، راستچىللىق تونىنى كىيگىن،
كىيىملەرنىڭ ياخشىسى راستچىللىق تونىدۇر.

63. چىڭ ساقلا سىرىڭنى كىشىلەر بىلمىسۇن،
سوزۇڭدىن ئوزەڭگە ئوكۇنچ كەلمىسۇن.
بارلىق يوشۇرۇن ئىشلىرىڭ ئاشكارا بولۇپ،
(بۇنى) كورگەن ۋە ئاڭلىغانلار ساڭا كۈلمىسۇن.

64. دوستۇم دەپ ئىشىنىپ سىرىڭنى ئېيتما، ھەزەر قىل،
ھەرقانچە ئىشەنچلىك يېقىن دوستۇڭ بولسىمۇ.
سىرىڭنى ئوزەڭ ساقلىيالىمىساڭ،
دوستۇڭ ساقلىيالايمۇ، بۇنى ياخشى ئويلان.

VIII

دۇنيانىڭ ئوزگىرىشى ھەققىدە

65. بۇ دۇنيا (يولۇچىلار) چۈشۈپ ئوتىدىغان سارايدۇر،
سارايدا چۈشكۈچىلەر مېڭىش ئۈچۈن چۈشىدۇ.
كارۋاننىڭ ئالدى قوزغىلىپ ئوزاپ كەتتى،
ئالدى بىلەن قوزغالغان كارۋان قانداقمۇ كېچىكىپ قالىسۇن؟!

66. نېمىشقا بۇ دۇنيانىڭ كەينىدىى يۇرگۈلۈك؟
خەسسىلىكتىن ساقلىنىشقا ئوزەڭ كۈچە.

نەلۈك مالقا مۇنچە كوڭۇل باماقىڭ
بۇ مال كەلسە ئەرتە بارۇر باز كەچە

67. كوڭۇلدىن چىقارغىل تاۋار سۇقلۇقىن
كەدىم بىرلە تاپ تۇت قارىن توقلۇقىن
چىغايلىق يارىنلىق ئازۇق يوقلۇقى
چىغايلىق دەپ ئايما تاۋار يوقلۇقىن

68. بۇدۇنيا نەڭىندىن يەگۈ كەدگۈلۈگ
ئال ئارتۇق تىلەمە ۋەبال يۇدگۈلۈگ
تارىغلىق دەپ ئايىمىش ئارۋۇنى رەسۇل
تارىغلىقتا قاتلان تارى ئەتگۈلۈگ

69. بەقاسىز ئەرۇر بۇ ئارۋۇن لەززەتى
كەچەر يىل كەچەر تەگ مەزە مۇددەتى
يىگىت قوجا بولۇر ياڭى ئەسكىرۇر
قاۋى ئەرسە قاملۇر قاچار قۇۋۋەتى

70. بۈكۈن يار يارىن يوق بۇ دۇنيا نەڭى
مەنىڭ دەمىشىڭ نەڭ ئادىنلار ئوڭى
قامۇغ تولغان ئىرلۇر تۈكەل ئەكسىيۇر
قامۇغ ئاباداننىڭ خەراب ئول سوڭى

نېمىشقا مال - دۇنياغا مۇنچىۋالا كوڭۇل بېرىسەن؟
بۇ مال - دۇنيا ئەتىگەندە كەلسە، كەچتە يەنە كېتىدۇ.

67. مۇلۇكپەرەسلىكنى كوڭۇلدىن چىقارغىن،
ئەڭلىك پۈتۈن، قوسىغىڭ توق بولسا شۇنىڭغا قانائەت
قىلغىن.

ئەتىگە ئوزۇغۇڭ بولمىسا، بۇ يوقسۇللۇقتۇر،
مۇلۇك يوقلۇغىنى يوقسۇللۇق دىمە.

68. بۇ دۇنيا نەرسىلىرىدىن يەيدىغان بىلەن كىيىدىغاننىلا ئال،
ئارتۇق تىلىمە، گۇنا يۈكلىنىدۇ.
رەسۇل بۇ دۇنيانى ئېتىزلىق دەپ ئاتىغان،
بۇ ئېتىزلىقتا ئىشلە، ياخشىلىق تېرى.

69. بۇ دۇنيانىڭ لەززىتى باقى ئەمەس،
مەززە مۇددىتى خۇددى ئۆتكۈنچى شامال.
يىگىت قېرىيدۇ، يېڭى كونىرايدۇ،
قاۋۇللار كۈچىدىن قېلىپ ئاجىزلىشىدۇ.

70. بۇ دۇنيانىڭ نەرسىلىرى بۈگۈن بار، ئەتە يوق،
مېنىڭ دىگەن نەرسەڭ باشقىلارنىڭ قىسمىتى.
ھەممە كۆپ (نەرسە) ئازىيىدۇ، تەل (نەرسە) كېمىيىدۇ.
بارلىق ئاۋاتلىقنىڭ ئاخىرى خاراڭلىق بولىدۇ.

71. نەچە يەر بار ئەردى سىغىشماز ئەرى
ئەرى باردى قالدى قۇرۇغ تەك يەرى
نەچە ئالىم ئەردى نەچە فەيلەسۇف
قانى بۇ كۈن ئولار مىڭىندە بىرى

72. ئازۇن كولچىرەر باز ئاللىن قاش چاتار
بىر ئەلگىن تۇتۇپ شەھد بىرىن زەھر قاتار
ئەسەل تاترۇپ ئىلگىن تاماق تاتىتىپ
كىدىنرەك قەدەھقا سۇنۇپ زەھر قاتار

73. سۇچۇگ تاتتىك ئەرسە ئاچىغقا ئانۇن
بىرىن كەلسە راھەت كەلۇر رەنج ئونۇن
ئايا غەم قاتىغسىز سۇرۇر ئۇمغۇچى
بۇ ئازۇن قاچان ئول ئۇمىنچقا ئورۇن

74. يىلان تەگ بۇ ئازۇن يىلان ئوقلاغۇ
يوقاماققا يۇمشاق ئىچى پۇر ئاغۇ
يىلان يۇمشاق ئەركەن ياۋۇز فىئىل ئىتەر
يىراق تۇرغۇ يۇمشاق دەپ ئازىلماغۇ

75. بۇ ئازۇن ما كورمەككە كوركلۇگ تاشى
ۋە لىكىن ئىچىندە تۇمەن ناخوشى

71. (ئادەملىرى) سىغىشمايدىغان بىرمۇنچە يەرلەر بار ئىدى.
(ھازىر) ئادەملىرى كېتىپ، يېرى بوش دىگۈدەك قالدى.
قانچىلىغان ئالىم ۋە پەيلاسوپلار بار ئىدى،
قېنى بۈگۈن ئۇلارنىڭ مىڭدىن بىرى؟

72. دۇنيا كۈلۈمسىرەيدۇ، ھەم قاپىغىنى تۇرىدۇ،
بىر قولىدا ھەسەل تۇتۇپ، بىر قولىدا زەھەر ساقلار.
ئاۋال ھەسەل بېرىپ، ئاغزىڭنى تاتلىق قىلىپ قويۇپ،
كېيىن زەھەر قېتىلغان قەدەھنى سۇنار.

73. تاتلىقنى تېتىغان بولساڭ، ئاچچىقنى تېتىشقا تەييارلان،
راھەت بىرلەپ كەلسە، زەخمەت ئونلاپ كېلىدۇ.
ئاه، غەم ئۈمىتكە قوشۇلماي ئېقىۋېرىدۇ،
بۇ دۇنيا قاچان ئۈمىت ئورنى بولغان؟

74. بۇ دۇنيا گويا يىلاندىر، يىلاننى ئۇرۇش كېرەك،
(ئۇ) قول بىلەن يوقاتماققا يۇمشاق، (لېكىن ئۇنىڭ) ئىچى
زەھەر بىلەن تولغان.
يىلان يۇمشاق بولغىنى بىلەن ياۋۇزلۇق قىلىدۇ،
(شۇڭا ئۇنىڭدىن) يىراق تۇرغۇلۇق. يۇمشاق دەپ ئازمە-
غۇلۇق.

75. بۇ دۇنيامۇ سىرتتىن قارىماققا گۈزەلدۇر،
لېكىن (ئۇنىڭ) ئىچىدە تۈمەنلىگەن ناخوشلۇقلار بار.

باقىپ تاش بەزەكن كورۇپ سەن مۇڭا
كوڭۇل باماقىڭ بىل خەتالار باشى

76. نىقاپ كوترۇر ئازۇن بىرەر يۈز ئاچار
يازار قول قۇچار تەگ يانا تەرك قاچار
يايىنقى بۇلۇت تەگ يا تۇش تەگ ھالى
دىرەڭسىز كەچەر بەخت يا قۇش تەگ ئۇچار

IX

مەرتلىك ۋە بېخىللىق ھەققىدە

77. ئايا دوست بىلىگلىگ ئىزىن ئىزلەگىل
قالى سوزلەسەڭ سوز بىلىپ سوزلەگىل
ئاقى ئەرنى ئوگىگىل ئوگەر ئەرسە سەن
بەخىلقا قاتىغ يا ئوقۇن كەزلەگىل

78. قامۇغ تىل ئاقى ئەر سەناسىن ئايۇر
ئاقىلىق قامۇغ ئەيب كىرىنى يۇيۇر
ئاقى بول ساڭا سوز سوكۇنچ كەلمەسۇن
سوكۇنچ كەلگۇ يولنى ئاقىلىق تىيۇر

79. ئەگىلمەز كوڭۇلنى ئاقى ئەر ئەگەر
تەگىلمەز مۇرادقا ئاقى ئەر تەگەر

سەر ئۇنىڭ تاشقى بىزىگىنى كورۇپلا،
(ئۇنىڭغا) كوڭۇل بەرسەڭ، بۇ ئەڭ چوڭ خاتالىق بولىدۇ.

76. دۇنيا بەزىدە نىئاۋىنى قايرىپ يۈزىنى ئاچىدۇ،
(ئۇ) قۇچاقلىماقچى بولغانىدەك قولىنى يايىدۇ، (لېكىن)
يەنە تېز قاچىدۇ.

بەخت گويا ياز بۇلۇتى ياكى بىر چۈشتۈر،
تۇرماسىتىن كېتەر ياكى قۇشتەك ئۇچار.

IX

مەرتلىك ۋە بېخىللىق ھەققىدە

77. ئەي دوست، بىلىملىكنىڭ ئىزىدىن ماڭغىن،
ئەگەر سوزلىمەكچى بولساڭ بىلىپ سوزلىگىن.
ماختىساڭ مەرتنى ماختىغىن،
بېخىلغا چىڭ يا ئوقىنى بەتلىگىن.

78. ھەممە تىل مەرتلەرگە مەدھىيە ئوقۇيدۇ،
مەرتلىك بارلىق ئەيىپلەرنىڭ كىرىنى يۇيىدۇ.
مەرت بول، ساڭا تىل - ئاھانەت كەلمىسۇن،
(چۈنكى) ئۇ تىل - ئاھانەت يولىنى ئېتىدۇ.

79. ئېگىلىمەس كوڭۇلنى مەرتلەر ئېگىدۇ،
يەتكىلى بولمايدىغان مۇراتقا مەرتلەر يېتىدۇ.

بەخىللىقنى قانى ئوگەر تىل قايۇ
ئاقىلىقنى ئام خاس توزۇ خەلق ئوگەر

80. ئاقى ئەر بىلىگىنى يەنە بىلدى كور
ئانن ساتتى مالن سەنا ئالدى كور
تېرىلدى ئۇلامسىز ئۇلامى بولۇپ
ئازۇندا ئات ئەدگۇ قودۇپ باردى كور

81. بەخىل تەردى زەر سىم ھەرامدىن ئوكۇش
ۋەبال كوترۇ باردى ئوزەلە سوکۇش
ئۇلۇش بولدى مالى كىشىلەر ئارا
بەخىل ئالدى ئاندا ئوكۇنچتىن ئۇلۇش

82. ئايا مال ئىدىسى ئاقى ئەدگۇ ئەر
بەيات بەردى ئەرسە ساڭا سەن مە بەر
يىرىلگەن سوکۇلگەن تەرىپ بەرمەگەن
تەرىپ بەرۇر ئەرسەڭ نەچە تەرسە تەر

83. تەبىئەتتا يىگى ئادەت ئەيبىسۇزى
ئاقىلىق ئەرۇر بىل بەخىل كوركسۇزى
ئەلىگلەردە قۇتلۇغ بەرىگلى ئەلىگ
ئالىپ بەرمەگەن ئول ئەلىگ قۇتسۇزى

بېخىللىقنى ماختىغان تىل قېنى، قەيەردە،
مەرتلىكنى ئاددى ۋە خاس — پۈتۈن خەلق ماختايدۇ.

80. قارا، مەرتلەر چوڭقۇر بىلىمگە ئىگە بولىدۇ،
مال — دۇنياسىنى شۇنىڭغا ساتتى ۋە مەدھىيە ئالدى.
(ئۇلار) مىسكىنلەرگە تىلەكداش بولۇپ ياشىدى،
(بۇ) دۇنيادا ياخشى نام قالدۇرۇپ كەتتى.

81. بېخىل ھارامدىن كوپلەپ ئالتۇن — كۈمۈش يىغدى،
(ئۈزىگە) گۇنا ۋە قاغىش يۈكلەپ كەتتى.
(ئۇنىڭ) مال — دۇنياسى كىشىلەر ئارىسىدا تەقسىم قىلىندى،
بۇنىڭدىن بېخىلغا تەككىنى پۇشايماندىن ئىبارەت بولدى.

82. ئەي، مال ئىگىسى — مەرت، ياخشى ئادەم،
تەڭرى ساڭا بەرگەندىكىن، سەنمۇ بەرگىن.
ئەيىپلەنگەن ۋە قاغىشقا قالغانلار يىغىشنى بىلىپ، بېرىشنى
بىلىمگەنلەردۇر.
(ئەگەر) بېرىشنىمۇ بىلسەڭ، قانچىلىك يىغساڭ يىغ.

83. ئىنسان تەبىئىتىنىڭ ۋە ئادەتلەرنىڭ ئەيىپسىزى
مەرتلىكتۇر؛ بىلگىنىكى، بېخىللىق (ئۇلارنىڭ ئەڭ)
چىركىنىدۇر.
قوللارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ قۇتلۇق قول — بەرگۈچى قولدۇر،
ئېلىپ بېرىشنى بىلمەيدىغىنى قوللارنىڭ قۇتسىزىدۇر.

84. بەخىللىق ئوتالاپ ئوڭۇلماز ئىگ ئول
بەرىمدىن بەخىل ئەلگى كەد بەركلىگ ئول
تەرىپ كوڭلى تۇدماز كوزى سۇق بەخىل
قۇل ئول مالقا مالى. ئاڭا ئەركلىگ ئول

85. بۇ بۇدۇن تالۇسى ئاقى ئەر تۇرۇر
ئاقىلىق شەرەف جاھ جەمال ئارتۇرۇر
سەۋىلمەك تىلەسەڭ كىشىلەر ئارا
ئاقى بول ئاقىلىق سەنى سەۋدۇرۇر

86. بەخىل ناكەس ئوتۇن تاۋار پاسبانى
يىغار يەمەز ئىچمەز تۇتار بەرك ئانى
تاتۇرماز ئەسەننىدە تۈز دوستىڭا
ئولۇر قالۇر ئاخىر يەيۇر دۈشمەنى

X

كەمتەرلىك ۋە تەكەببۇرلۇق ھەققىدە

87. يانا بىر كەرەكلىگ سوزۇم بار ساڭا
ئايىپىن مەن ئانى قۇلاق تۇت ماڭا
ئول ئول كىم تەكەببۇرنى يەردىن سالىپ
تەۋازۇنى بەرك تۇت ياپۇش كەد ئاڭا

84. بېخىللىق داۋالاپ ساقايتقىلى بولمايدىغان كېسەلدۇر،
بېرىشكە كەلگەندە بېخىلنىڭ قولى ئىنتايىن چىڭدۇر.
يىغىش بىلەن ئاچكوز بېخىلنىڭ كوڭلى تويمايدۇ،
ئۇ مال - دۇنياغا قۇلدۇر، مال - دۇنيا ئۇنىڭغا ھاكىمدۇر.

85. خەلق ئىچىدە ئەڭ ياخشى ئادەم - مەرت ئادەمدۇر،
مەرتلىك شەرەپ، ئىقبال ۋە جامالىنى ئاشۇرىدۇ.
كىشىلەر ئارىسىدا ئىززەتكە ئېرىشمەك بولساڭ،
مەرت بول، مەرتلىك سېنى ئىززەتكە ئېرىشتۈرىدۇ.

86. بېخىل - ناكەس، ئەخمەق، مۇلۇك ساقچىسىدۇر،
يىمەي - ئىچمەي يىغىدۇ ۋە ئۇنى چىڭ تۇتىدۇ.
ھايات ۋاقتىدا دوستىغا تۈزىنىمۇ تېتىمايدۇ،
ئۇ ئولىدۇ، (مېلى) قالىدۇ، (ئاخىردا) مېلىنى
دۈشمىنى يەيدۇ.

X

كەمتەرلىك ۋە تەكەببۇرلۇق ھەققىدە

87. ساڭا يەنە بىر كېرەكلىك سوزۇم بار،
قۇلاق سال، مەن ساڭا (ئۇنى) ئېيتاي:
بۇ (سوز) شۇكى، تەكەببۇرلۇقنى يەرگە ئۇرۇپ،
كەمتەرلىكنى چىڭ تۇت، ئۇنىڭغا مەھكەم يېپىش.

88. تەكەببۇر قامۇغ تىلدە يىرلۇر قىلىق
قىلىقلاردا ئەدگۇ قىلىق قودقىلىق
ئول ئەر كىم ئۇلۇغسىندى مەن مەن دەدى
ئەنى نە خەلايىق سەۋەر نە خالىق

89. قامۇغ قازغانغلى ئازۇن مالنى
يەيۇمەدى باردى كورۇڭ ھالىنى
تىشىسى قالىپ بىر ئادىن ئەر بىلە
ئول ئاندا ياتىپان بەرۇر ساننى

90. تەكەببۇر لىباسىن كەدىپ تاپ سالىن
كەرىپ خەلققا كوگىزۇڭ تاپ ئۇسلان تىلىن
مۇمىنلىق نىشانى تەۋازۇ ئەرۇر
ئەگەر مۇمىن ئەرسەڭ تەۋازۇ قىلىن

91. تەۋازۇ قىلىغىلىنى كوتىرۇر ئىدى
تەكەببۇر تۇتار ئەرنى كەمشۇر قودى
ئۇلۇغسىنما زىنھار ئۇلۇغ بىر بەيات
ئۇلۇغلۇق مەنىڭ سىز ئالىنىماڭ دەدى

92. تاۋار بىرلە ئەرسە ئۇلۇقسىندۇقۇڭ
ئۇلۇغلۇق تاپارۇ ئەلىگ سۇندۇقۇڭ
تاۋار ئاسغى نە ئول بارۇرسەن يالىڭ
قالۇر مۇندا كىدىن سەپە ساندۇقۇڭ

88. تەكەببۇرلۇق ھەممە تىلدا ئەيىپلىنىدىغان قىلىق،
قىلىقلارنىڭ ياخشىسى كىچىك پىللىق.
كىمكى ئوزىنى ئۇلۇغ ساناپ مەن - مەنچىلىك قىلىدىكەن،
ئۇنى خالايدىمۇ ياخشى كۆرمەيدۇ، ئاللامۇ ھەم.

89. دۇنيانىڭ بايلىغىنى يىققانلارنىڭ ھەممىسى
(ئۇنى) يىمەستىن كېتىدۇ، (ئۇلارنىڭ) ھالىنى كۆرۈڭ.
خوتۇنى باشقا بىر ئەر بىلەن قېلىپ،
ئۇنىڭ يېنىدا يېتىپ تېنىنى بېرىدۇ.

90. تەكەببۇر تونىنى كىيگەن بولساڭ، تېز سال،
خەلققە غادا يىغان بولساڭ، دەرھال تىلىڭنى تۈزەت.
مومىنلىكنىڭ نىشانىسى كەمتەرلىكتۇر،
ئەگەر مومىن بولساڭ، كەمتەر بولغىن.

91. كەمتەرلىك قىلغاننى تەڭرى كۈتىرىدۇ،
تەكەببۇرلۇق قىلغاننى يەرگە ئۇرىدۇ.
ھەرگىزمۇ ئۈزەڭنى ئۇلۇغ ھىساپلىما، بىر ئاللا ئۇلۇغدۇر،
ئۇ: "ئۇلۇغلۇق ماڭا تەۋە، سىلەر تالاشماڭلار" دىگەن ئىدى.

92. (ئەگەر) مۈلكىڭگە تايىنىپ ئۇلۇغلۇق تالاشساڭ
ۋە ئۇلۇغلۇققا قول ئۇزاتساڭ،
مۈلكىڭنىڭ نىمە پايدىسى بار، ئۈزەڭ يالغۇز كېتىسەن،
سەۋەت - ساندۇغۇڭ مۇندا قالىدۇ.

93. ئەگەر كىبر ئىدىسى ئەسىل مەن دەسە
ئايىپىن مەن ئانىڭ جەۋابىن كەسە
ئاتا بىر ئانا بىر ئۇيالار بۇ خەلق
تەڭرەكلەرى يوق ئوتە ئىرتەسە

XI

ئاچكوزلۇك ھەققىدە

94. يەمە پەندىم ئال كەل ئۇزاتما ئەمەل
ئەمەل ئاسراسىندا بۇسۇغلى ئەجەل
ئەمەل دەمىشىم دوست ئۇزۇن سانماق ئول
ئۇزۇن سانما ساقىنچ ئوكۇش قىل ئەمەل

95. ئايۇرسەن كەدىم تون شەراب ئاش كەرەك
تەلىم مال ئوكۇش قۇل قارا باش كەرەك
ئەگەر يىغدىڭ ئەرسە ئومۇرلۇك تاۋار
بۇرۇن باشقا بوركىنى كەدەر باش كەرەك

96. ھەرىسلىق ما ئەركە ياۋۇز خەسلەت ئول
ھەرىسلىق سوڭى غەم ئوكۇنچ ھەسرەت ئول
بۇ بايلىق چىغايلىق ئىدى قىسمەتى
ھەرىسلىق تەگ ئەركە قۇرۇغ زەھمەت ئول

97. ھەرىس تودماز ئازۇن نەڭنى تەرىپ
ھەرىسلىق قارىماز ئىدىسى قارىپ

93. ئەگەر تەكەببۇرلۇق قىلغۇچى "مەن ئىسىل" دىسە،
مەن ئۇنىڭغا كېسىپ جاۋاپ بېرىمەن:
ئىنسانلار بىر ئاتا بىر ئانىدىن بولغان قېرىنداش،
ئوبدان سۇرۇشتۇرۇلسە، (ئۇلار ئارىسىدا) ھېچ پەرق يوق.

XI

ئاچكوزلۇك ھەققىدە

94. كەل، نەسىھەتتىن ئال، تاماگەر بولما،
تاما ئارىسىغا ئەجەل يوشۇرۇنغاندۇر.
ئەي دوست، تاما دىگەنم ئۇزۇن ئويلاشتۇر،
ئۇزۇن ئويلىما، كۆپ ئەمەل قىل.
95. دەيسەنكى، كىيىم - كېچەك، شاراپ ۋە تاماق كېرەك،
(ھەم) كۆپ بايلىق، نۇرغۇن قۇل، دىدەك كېرەك.
ئەگەر ئومۇرلۇك مۇلۇك توپلىغان بولساڭ،
(ئۇنتۇمىغىنكى) ئالدى بىلەن بوكنى كىيىشكە باش كېرەك.
96. ئاچكوزلۇكمۇ كىشى ئۈچۈن ياۋۇز خىسلەتتۇر،
ئاچكوزلۇكنىڭ ئاقىۋىتى غەم، ئوكۇنۇش ۋە ھەسرەتتۇر.
بايلىق ۋە گادايللىق ئالانىڭ قىسمىندۇر،
ئاچكوزلۇك ئادەم ئۈچۈن پەقەتلا بىر قۇرۇق زەخمەتتۇر.
97. ئاچكوز دۇنيا بايلىغىنى يىغىپ تويمايدۇ،
ئىگىسى فېرىيدۇ، (لېكىن) ئاچكوزلۇك قېرىمايدۇ.

ھەرىسلىقنى قودۇر ھەرىس ئەر قاچان
ئولۇپ ياتسا توپراق ئىچىگە كىرىپ

98. ھەرىس تەرىپ ئارماز ئۇسانماز بولۇر
ھەرىسلىق ئىگىنىڭ ئەمىن كىم بىلۇر
خەبەر بار بەرىلسە ئەگەر ئادەمى
ئىكى قول دىنار ما ئول ئۈچ قول قولۇر

99. ئايا ھىرىس ئىدىسى ھەرىسلىق نەرەك
ئايۇ بەر ماڭا بۇ نەگۈكە كەرەك
تار ئەرەسە كىڭ ئەرەسە بىتىلدى رۇزۇڭ
ھەرىسلىق قىلۇرمۇ مۇنى ئەدگۈرەك

XII

كەڭ قوساقلىق، سەۋىرچانلىق ۋە باشقىلار ھەققىدە

100. كوكى كوركۈگ ئەرنىڭ خۇيى كوركۈگ ئول
بۇ كوركۈگ قىلىققا كوڭۇل ئوركۈگ ئول
بىر ئەردىن بىر ئەرەكە تەفاۋۇت تەلىم
ۋە لىكىن كورەركە توزۇ بوركۈگ ئول

101. بۇتۇن قىلقى فىئىلىن ئوتە ئىرتەگىل
كەرەم كىمدە ئەرەسە ئانى ئەر دەگىل

ئاچكوز ئاچكوزلۇكنى قاچان قويدۇ؟
ئولۇپ تۇپراق ئىچىگە كىرگەندىلا (قويدۇ).

98. ئاچكوز (مۈلۈك) توپلاشتا ھېرىش ۋە زېرىكىشنى بىلمەيدۇ،
ئاچكوزلۇك كېسىلىنىڭ داۋاسىنى كىم بىلىدۇ؟
شۇنداق بىر گەپ بار: بىر كىمگە ئىككى چاڭگال دىنار
بېرىلسە،
ئۇ ئۈچ چاڭگال تەلەپ قىلىدۇ.

99. ئەي ئاچكوز، ئاچكوزلۇكنىڭ نىمە كېرىگى بار،
ئېيتقىنا ماڭا، ئۇ نىمىگە يارايدۇ؟
تار بولسۇن، كەڭ بولسۇن رىسقىڭ شۇنداق پۈتۈلگەن،
ئاچكوزلۇك ئۇنى ياخشىلايالامدۇ؟

XII

كەڭ قوساقلىق، سەۋىرچانلىق ۋە باشقىلار ھەققىدە

100. ئەسلى گۈزەل كىشىنىڭ خۇيى گۈزەل كېلىدۇ،
گۈزەل خۇيلۇق ئادەمگە كوڭۇل باغلىنىدۇ.
ئادەم بىلەن ئادەم ئوتتۇرىسىدا چوڭ پەرق بولىدۇ،
لېكىن قارىماققا ھەممىسى بۆكلۈكتۇر.

101. (ئادەمنىڭ) پۈتۈن قىلىق - ھەرىكىتىنى ياخشى كۆزەتكىن،
كىم كەڭ قوساق بولسا، شۇنى ئادەم دىگىن.

يېمىشىسىز يىغاچ تەگ كەرەمسىز كىشى
يېمىشىسىز يىغاچنى كەسىپ ئورتەگىل

102. مۇسۇلمانقا مۇشقىق بولۇپ مېھرىبان
ساڭا ساندۇقۇڭ تەگ مۇسۇلمانقا سان
جەفا قىلدى چىڭقا يانۇت قىل ۋەفا
ئارىماز نەچە يۇسا قان بىرلە قان

103. ياراغلىغ ئاشىڭنى كىشىكە يەدۇر
ياراغ بۇلساڭ ئوپراق يالىڭنى بۇتۇر
كۈچ ئەمگەك تەكۈرمە كىشىكە قالى
ساڭا تەگسە ئەمگەك كىشىدىن كوتۇر

104. ئىسىز قىلغان ئەركە سەن ئەدگۇ قىلا
كەرەمنىڭ باشى بۇ ئەرۇر كەد بىلە
ئەگەر كەلسە ئەردىن ساڭا ئەدگۇلۇك
ئوكۇش قىل ئول ئەرنىڭ سەناسىن تىلە

105. يازۇقلۇغ كىشىنىڭ يازۇقىن كەچۇر
ئەداۋەت كۈكىنى قازىپ سەن كوچۇر
يالىنلانسا تۇتۇنۇپ غەزەب ھىققىد ئوتى
ھەلىملىق سۇۋىن ساچ ئول ئوتىنى ئوچۇر

106. كەرەم بىر بىنا تەگ ئاڭار ھىلم ئول ئول
يا بۇستان تەگ ئول ھىلم كەرەم ئال گۈل ئول

تار قوساق كىشى گويا مېۋىسىز دەرەختۇر،
مېۋىسىز دەرەخنى كېسىپ قالغىن.

102. مۇسۇلمانغا شەپقەتلىك ۋە مېھرىۋان بولغىن،
ئوزەڭنىڭ غېمىنى يىگەندەك مۇسۇلماننىڭ غېمىنى يىگىن.
ساڭا جاپا قىلغۇچىغا جاۋابەن ۋاپا قىلغىن،
(چۈنكى) قاننى قان بىلەن قانچە يۇسىمۇ تازىلانمايدۇ.

103. ياراملىق يىمىگىنى باشقىلارغا يىگۈز،
ياراملىق ئېگىل تاپساڭ يالڭاچلارغا كىيگۈز.
كىشىلەرگە زورلۇق قىلما ۋە جاپا سالما،
ئەگەر ساڭا (باشقىلاردىن) جاپا كەلسە، ئۇنى كۈتەرگىن.

104. يامانلىق قىلغان كىشىگە سەن ياخشىلىق قىل.
ياخشى بىلگىنىكى، بۇ، كەڭ قوساقلىقنىڭ ئۈستۈن پەللىسىدۇر.
ئەگەر ساڭا بىر كىمدىن ياخشىلىق كەلسە،
(ئۇ كىشىگە) كۆپ مەدھىيە ئوقۇ ھەم (مەدھىيە) تىلە.

105. ئەيىپكار كىشىنىڭ ئەيىۋىنى كەچۈر،
ئاداۋەت يىلتىزىنى قومۇرۇپ تاشلا.
غەزەپ ۋە ئۈچمەنلىك ئوتى لاۋۇلداپ يانسا،
مۇلايىملىق سۈيىنى چاچ، ئۇ ئوتنى ئوچۇر.

106. كەڭ قوساقلىق گويا بىر بىنا بولسا، مۇلايىملىق ئۇنىڭ ھۆلىدۇر،
ياكى مۇلايىملىق بىر بوستان بولسا، كەڭ قوساقلىق
(ئۇنىڭدىكى) قىزىل گۈلدۇر.

يېقىقلىغقا تىرەپ كەسۈكلۈگ ئۇلا
بۇ ئىتىگلىگ ئەر كە ئازاد ئوز قۇل ئول

107. كۈدەزگىل ئايا دوست ئۇلۇغلار ھەقىن
ئاسىغسىز مىزاھ ھەم جەدەلدىن ساقىن
ئۇلۇغلارنى بۇشروپ ساڭا بۇ مىزاھ
كىچىگىلەرنى كۇستاخ قىلۇر بىل ياقىن

108. بەلا كەلسە سەبىر ئەت فەرەھقا كۇدۇپ
كۇدۇپ تۇر فەرەھقا بەلا رەنج يودۇپ
ئوچەر مېنەت ئوتى كەچەر نەۋبەتى
قالۇر سەبىر ئىددىسى سەۋابىن يۇدۇپ

109. ئۇلۇغلۇققا تەگسەڭ ياڭلىما ئوزۇڭ
قالى كەدسەڭ ئەتلەس ئۇنىتما بوزۇڭ
ئۇلۇغ بولدۇقۇڭچا تۇزۇنرەك بولۇپ
ئۇلۇغقا كىچىگكە سىلىغ قىل سوزۇڭ

110. ئۇقۇپ سوزلە سوزنى ئىۋىپ سوزلەمە
سوزۇڭ كىزلە كىدىن باشىڭ كىزلەمە
مىڭ ئەر دوستۇڭ ئەرسە ئوكۇش كورمەگىل
بىر ئەر دۇشمەن ئەرسە ئانى ئازلاما

يېقىلغاننى يولەپ، كېسىلگەننى ئۇلا،
بۇنداق قىلغان ئادەمگە ئازات (ئادەم) قۇل بولىدۇ.

107. ئەي دوست، چوڭلارنىڭ ھەققىنى قوغدا،
پايدىسىز سوز - چۈچەك ۋە جىدەلدىن ساقلا.
بۇ سوز - چۈچەكلەر چوڭلارنىڭ ساڭا بولغان غەزىۋىنى
قوزغايدۇ،
كىچىكلەرنى بولسا بىئەدەپلىككە ئۈندەيدۇ، بۇنى
ھەقىقەت بىل.

108. بالا كەلسە، شاتلىقنى كۈتۈپ سەۋرى قىل،
بالا ۋە زەخمەت يوقىلىپ شاتلىقنىڭ كېلىشىنى كۈت.
جاپانىڭ نوۋىتى كېتىپ، ئوتى ئۈچىدۇ،
سەۋرى ئىگىسى ساۋاپنى يۇدۇپ قالىدۇ.

109. يۇقۇرى ئورۇنغا ئېرىشسەڭ، ئۈزەڭنى بىلىمەي قالما،
ئەتلەس كىيسەڭ، بوز كىيگىنىڭنى ئۈنۈتما.
ئۈسكەنسېرى مۇلايىم بولۇپ،
چوڭ ۋە كىچىككە سىلىق سوز قىل.

110. سوزلىسەڭ ئۇقۇپ سوزلە، ئالدىراپ كەتمە،
سوزۇڭنى يوشۇر، كېيىن بېشىڭنى يوشۇرۇپ يۈرمە،
مىڭ ئادەم (ساڭا) دوست بولسا، ئۇنى كۆپ كۆرمە،
بىر ئادەم (ساڭا) دۈشمەن بولسا، ئۇنى ئاز دىمە.

111. نەچە تەتىك ئەردىن بىرلە سەھۋ كەلۈر
نەچە پۇر ھۈنەرلىغدا بىر ئەيب بولۇر
بۇ بىر ئەيىدىن ئوتتۇرۇ باشىن كەسگۈچى
ئازۇندا تىرىلگۈ كىشىسىز قالۇر

112. تىرىل ئەدگۈ فىئىلىن كوڭۇللەر ئالىپ
ئىسىزلىكتىن ئوزنى سىڭارۇ سالىپ
ئەتەر بولساڭ ئىشنى سانىپ ساقىنىپ ئەت
كەرەكمۇ كەرەكسىزمۇ كىرتۇ بىلىپ

113. نە ئىش ئوتتۇرۇ كەلسە ئاڭا كەد باقىن
ئول ئىشنىڭ ئوڭىنى سوڭىنى ساقىن
سەۋىنچ ئەرسە كىدىن كوڭۇل تۇت ئاڭا
ئوكۈنچ ئەرسە ئاندىن ئوزاراق ساقىن

114. ئەرەن خەيرى شەرىرى كۈسەپ كەچمەز ئول
ئىسىز ئەدگۈ ئىشكە يانۇت كەچمەز ئول
ئايا ئەدگۈ ئۇمغان ئىسىزلىك قىلىپ
تىكەن ئەدلەگەن ئەر ئۈزۈم بىچمەز ئول

115. ئىشى ئەدگۈ بولسا ئەر ئەدگۈ بولۇر
ئەر ئىش ئەتگۈسىندىن ئوكۇش خەير بولۇر
ئىسىزكە ياۋۇما ئىسىز سۈھبەتى
سەنى تەركىن ئىسىز قىلىقلىغ قىلۇر

111. ھەرقانچە ئەقىللىق كىشىمۇ بىرەر سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپتۇ،
ھەرقانچە ئۇستا ھۈنەرۋەندىمۇ بىرەر ئەيىپ بولىدۇ.
مۇشۇ بىر ئەيىپ سەۋىيىدىن كالىسىنى ئېلىشقا توغرا كەلسە،
(بۇ) دۇنيادا ياشىغۇچى ئادەم قالمايدۇ.

112. ياخشى قىلىق بىلەن كوڭۇللەرنى ئېچىپ ياشا،
يامانلىقتىن ئۈزەڭنى نېرى تارت.
بىر ئىش قىلساڭ، (ئۇنى) ئويلاپ كورۇپ،
ئۇنىڭ كېرەكلىك ياكى كېرەكسىزلىكىنى ھەقىقىي بىلىپ قىل.

113. ھەرقانداق ئىشقا دۇچ كەلسەڭ، ئۇنى ئوبدان كوزدىن كەچۈر،
ئۇ ئىشنىڭ ئالدى - كەينىنى ئويلا.
سويۇنۇشلۇك بولسا، ئۇنىڭغا كوڭلۇڭنى بەر،
ئوكۇنۇشلۇك بولسا، ئۇنى ئوبدانراق ئويلا.

114. ئىنسانلارنىڭ ياخشى - يامانلىقى ئارزۇ بىلەن ۋاقى بولمايدۇ،
ياخشى - يامان ئىشنىڭ جاۋاۋى كېچىكىپ كەتمەيدۇ.
ئەي يامانلىق قىلىپ ياخشىلىق كۈتكەن (كىشى)،
تەكەن تېرىغان ئادەم ئۈزۈم ئالالمايدۇ.

115. كىشىنىڭ دوستى ياخشى بولسا، ئۆزىمۇ ياخشى بولىدۇ،
كىشى ياخشى دوستىنىڭ ياخشىلىقىدىن كۆپ ياخشىلىققا
ئېرىشىدۇ.

يامانغا يولسا، يامانلارنىڭ گەپلىرى
سېنى تېزدىنلا يامان قىلىقلىق قىلىپ قويىدۇ.

XIII

زاماننىڭ بۇزۇقلۇقى ھەققىدە

116. مەجاز بولدى دوستلۇق ھەقىقەت قانى

مىڭەر دوستتا بىرى بۇلۇنماز كۈنى
ئوكۇشرەك كىشىنىڭ ئىچى غادر ئەرۇر
كۈنى دوستۇڭ ئەرسە تاشى بىل مۇنى

117. بۇ كۈن بۇ ئارزۇندا كىشىلىك ئىسىز

قانى قانچە بەردى كىشىلىك ئىسىز
ۋەفا كۈلى سۇغۇلۇپ قۇرۇپ يۇللارى
جەفا تولدى تاشتى تەڭرىدىن ئەدىز

118. قانى ئەھد ئەمانەت، قانى ئەدكۈلۈگ

كىدىن كۈندە خەير ئىش مە كۈترۈلگۈلۈگ
باشى باردى خەيرنىڭ سوڭى بارغۇسى
ئوڭى كەلدى شەرىنىڭ سوڭى كەلگۈلۈگ

119. ئارزۇن بولدى ئۇدۋان جەفا جەۋر بىلە

قانى بىر ۋەفالىغ بار ئەرسە تىلە
سەن ئارتاق سەن ئانىن ئارزۇن ئارتادى
نەلۈك بۇ ئارزۇنقا قىلۇرسەن گىلە

XIII

زاماننىڭ بۇزۇقلۇقى ھەققىدە

116. دوستلۇق جالشىپ كەتتى، ھەقىقەت قېنى؟
مىڭلارچە دوستتىن بىرمۇ سادىقى چىقمايدۇ.
نۇرغۇن كىشىلەر سىرتتىن سادىق دوستۇڭدەك كورۇنسىمۇ،
ئىچىدىن ۋاپاسىزدۇر، بۇنى بىلىپ قوي.

117. بۈگۈن بۇ دۇنيادا ئىنسانلىق ناچاردۇر،
ئىست، ئىنسانلىق قېنى. نەگە كەتتى.
ۋاپا كولى سوغۇلدى، بۇلاقلىرى قۇرۇپ كەتتى،
چاپا تولۇپ تاشتى، دېڭىزدىن ئاشتى.

118. قېنى، ئەھد-ئامانەت، قېنى ياخشىلىق؟
كېيىنكى كۈنلەردە ياخشى ئىشلارمۇ يوقاپ كېتىدۇ.
ياخشىلىقنىڭ بېشى كېتىپ بولدى، ئاخىرىمۇ كېتىدۇ،
يامانلىقنىڭ ئالدى كەلدى، ئاخىرىمۇ كېلىدۇ.

119. زامان ئۈچمەنلىك ۋە جەۋرى - چاپا بىلەن تولدى،
قېنى بىر ساۋاپلىق؟ بار بولسا تىلە.
ئۈزەڭ بۇزۇق، شۇڭا زامانمۇ بۇزۇلدى،
(شۇنداق تۇرۇقلۇق) نىمىشقا بۇ دۇنيادىن شىكايەت
قىلىسەن؟

120. غەرب ئەردى ئىسلام غەرىپ بولدى باز

ئىبادەت رىيا بولدى ئابد مەجاز

خەرابات ئورامى بولۇپ ئابادان

خاراب بولدى مەسجىد بۇدۇن بىنەماز

121. ئەمەل قوددى ئالىم ۋە زاھىد ۋەرەدۇ

ئارىق رەقس چىقارپ ئەتەر خوش سەمادۇ

بىدەئىتىن يىغىغلى كىشى قالمادى

ئانىن كۈندە ئارتا تۇرۇر بۇ بىدەدۇ

122. قانى ئەمرۇ مەئزۇ قىلۇر ئەدگۇ ئەر

قانى كەندۇ ئەدگۇ كىشى تۇرغۇ يەر

يىرەر سەن زەمانەگنى خەلقىن قودۇپ

زەمانەگنى يىرمە كىشىنى يىر

123. كىم ئول يۇزچى ئەرسە كىشى يىگى ئول

كەرەك ئەرسە يىگىلىك يورى يۇزچى ئول

كىم ئول يوللۇغ ئەرسە ئانىڭ يولى يوق

كىم ئول يولسۇز ئەرسە ئاڭار كىڭرۇ يول

124. ئايا ئارتاق ئىشلىگ سەۋىنچىن سالىن

سەنىڭ رۇزگارىڭ بۇ كوڭۇلچە قىلىن

تىلەكچە تىرىل ئىنچ فارىغ قادغۇسۇز

نەيەركە يىغار باز سەنى نەتىلىن

120. ئىسلام (ئەسلى) غېرىپ ئىدى، قايتىدىن ھەسسىلەپ غېرىپ بولدى،

ئىبادەت ساختىلىققا ئايلاندى، ئىبادەتچىلەر جالاشتى.
مەيخانا مۇھىتى ئاۋاتلىشىپ كەتتى،
مىچىتلەر خاراپ بولدى، ئادەملەر بىناماز بولدى.

121. ئالىملار ئوز ئىشىنى، زاھىتلار تەقۋالىغىنى تاشلىدى،
بىلىملىكلەر ئويۇن چىقىرىپ خوش ساماغا چۈشتى.
بىدئەتتىن ئوزىنى تارتقان ئادەم قالمىدى،
شۇڭا بىدئەت كۈنسېرى ئاشماقتا.

122. قېنى، ئەمرى مەرۇپكە رىايە قىلىدىغان ئادەملەر،
قېنى، ياخشى ئادەملەر تۇرىدىغان يەرنىڭ ئوزى؟
خەلق بىلەن كارىڭ يوق، زامانىڭنى ئەيىپلەيسەن،
زامانىڭنى ئەيىپلىمەي، كىشىلىرىڭنى ئەيىپلە.

123. كىم ئىككى يۈزلىمىچى بولسا، شۇ ئېتىۋارلىق بولۇۋاتىدۇ،
ئېتىۋارلىق بولمەن دىسەڭ، ماڭ، ئىككى يۈزلىمىچى بول.
كىم يوللۇق بولسا، ئۇنىڭغا يول يوقتۇر،
كىم يولسىز بولسا، ئۇنىڭغا يول كەڭدۇر.

124. ئەي ئەخلاقسىز، شاتلىنىپ كەزگىن،
بۇ سېنىڭ دەۋرىڭ، خالىغىنىڭنى قىل.
تىلىڭنىڭ بويىچە راھەت ئىچىدە قايغۇسىز ياشا،
سېنى قەيەردە ۋە قانداق تىل بىلەن كىم توسىدۇ؟

125. ئوۋۇت يىتتى يىنىدى بۇلۇنماز يىدى

ھەلال يىگلى قانى كورۇنمەز بودى
ھەلال كەندۇ قايدا بۇ كۇن قانى كىم
ھەرامنى يەيۇردە ھەرام دەپ يەدى

126. بۇدۇن ماللىغ ئەر كە ئۇرۇپ يۈزلەرسىن

توزۇ قۇل قىلۇرلار ئازاد ئۈزلەرسىن
كىم ئول مالسىز ئەرسە ئول ئەرنى كورۇپ
يۈز ئەۋرۇپ كەچەرلەر يۈمۈپ كۈزلەرسىن

127. ئايا مالقا سۇق ئەر ياقىن بىل بۇ مال

بۇ كۇن قادغۇ ساقىنچ يارسىن يۈك ۋەبال
ھەرام ئەرسە ماللىك ئەزاپ ئول سوڭى
ھىساپ ئول ئەگەر بولسا ماللىك ھەلال

128. نەلۈك مالقا مۇنچا سۇق ئول بۇ ئوزۇڭ

كوڭۇلدە غەملىك ئول تىلىڭدە سوزۇڭ
بارۇرسەن بۇ ماللىك ياغىڭقا قالۇر
ئويادىپ بىرۇرلەر سارىنغۇ بوزۇڭ

129. سەنلىك ماللىك ئول مال ئاشىندۇردۇقۇڭ

ساڭا ھەسرەت ئول تەك تۇتۇپ تۇردۇقۇڭ
بۇ كۇن كەندۇ سۇچۇگ بۇ تەرمەك ساڭا
ئاچمىغ بولغا يارسىن قودۇپ باردۇقۇڭ

125. ئۇيات يۇتتى، ھىدىنىمۇ تاپقىلى بولمايدۇ،
ھالال يىگۈچىلەر قېنى، قارىسىمۇ كورۇنمەيدۇ.
بۇگۈن ھالال ئوزى قەيەردە، قېنى،
كىم ھارامنى يىگەندە ھارام دەپ يىدى.

126. خەلق مال - دۇنياسى بار كىشىلەرگە ئوزىنى ئۇرۇپ،
ئازات جىسمىنى پۇتۇنلەي ئۇلارغا قۇل قىلدۇ.
مال - دۇنياسى يوقلارنى كورگەندە،
ئۇنىڭدىن يۈز ئۇرۇپ كوزىنى يۇمۇپ ئوتۇپ كېتىدۇ.

127. ئەي مال - دۇنياغا ھىرىس كىشى، ھەقىقەت بىلكى، بۇ مال
بۇگۈن قايغۇ ۋە غەم، ئەتە بولسا يۈك ۋە گۇنادۇر.
مال - دۇنيانىڭ ھارام بولسا، ئاخىرى ئازاپ بولىدۇ،
ئەگەر مال - دۇنيانىڭ ھالال بولسا، (ئۇنىڭمۇ) ھىساۋاتى
بولىدۇ.

128. نىمىشقا مال - دۇنياغا مۇنچىۋالا ھىرىسسەن؟
ئويلايدىغىنىڭ شۇ (مال - دۇنيا)، سوزلەيدىغىنىڭمۇ شۇ.
(ئوزەڭ) كېتىسەن، مال - دۇنيانىڭ دۇشمىنىڭگە قالىدۇ،
كېپەنلىك بوزۇڭنىمۇ ئۇياتقىنىدىنلا بېرىدۇ.

129. سېنىڭ مال - دۇنيانىڭ سېنى كەتكۈزىدىغان مال - دۇنيا،
ئۇنى تۇتۇپ تۇرۇش ساڭا بىر ھەسرەتتۇر.
تويلاش سەن ئۇچۇن تاتلىق (بولغىنى بىلەن)،
ئەتە تاشلاپ كېتىش ئاچچىق بولىدۇ.

130. بۇ ئارۇن مەزەسى قاتىغلىغ مەزە
ئىزاسى ئوكۇشرەك مەزەسى ئازا
ئەسەل قايدا ئەرسە بىلە ئەرسى
ئەرى زەھرى تاتغۇ ئەسەلدىن ئوزا

131. ھۈنەرلىغقا ئارۇن ۋەفاسىزراق ئول
ھۈنەرسىزقا مۇندىن جەفا ئازراق ئول
ھۈنەر بىرلە دەۋلەت بىرىكمەكلىكى
بۇلۇنماز قامۇغ قىزدا ئول قىزراق ئول

132. نە يازدى ئارۇنقا بۇ ساھىب ھۈنەر
نەگۈكە بۇ ئانى ئۇلاشۇ قىنار
خەسسىلەرنى كوترۇپ نەفسىنى چالىپ
ئازۇ قۇتسۇز ئارۇن قارىپمۇ مۇنار

133. ئايا ھۈكمىن ئارۇن تاپا ئۈگۈچى
يىرىپ مۇنى بىرەر يانا ئۈگۈچى
ئۇغان ھۈكمى بىرلە كەلۈر كەلگەن ئىش
ئانىڭ ئەمرى بىرلە تەگەر تەگۈچى

134. ئارۇنقا بۇ سوكۇش مەلامەت نەلىك
قەزالار يورىتىغان ياراتقان مەلىك

130. بۇ دۇنيانىڭ لەززىتى ئارىلاشما بولىدۇ،
(ئۇنىڭ ئىچىدە) دەردى ناھايىتى كۆپ، لەززىتى ئازدۇر.
ھەسەل نەدە بولسا، ھەرىسىمۇ بىللە بولىدۇ،
ھەسەلدىن ئاۋال ھەرىنىڭ زەھىرىنى تېتىشقا توغرا كېلىدۇ.

131. بۇ دۇنيا ھۈنەرۋەنلەر ئۈچۈن ۋاپاسىزراق تۇر،
(ئۇلارغا قارىغاندا) ھۈنەرسىزلىككە جاپا ئازراق تۇر.
ھۈنەر بىلەن دولەتنىڭ بىللە بولۇشى،
ناھايىتى ئاز كۆرۈلىدىغان ئىشلاردىنمۇ ئاز كۆرۈلىدىغان
ئىشتۇر.

132. بۇ ھۈنەرۋەنلەر بۇ دۇنيا ئالدىدا نىمە گۇنا ئۆتكۈزدى؟
نىمىشقا بۇ دۇنيا ئۇلارنى ئۈزلۈكسىز قىينايدۇ؟
پەسلەرنى كۈتىرىپ، ئەزىزلەرنى يەرگە ئۇرىدۇ؟
ئەمىسە، بۇ قۇتسىز دۇنيا قېرىپ ئەقلىدىن كەتتىمۇ؟!

133. ئەي ئۆز ھۆكۈمىنى دۇنيا يۈزىدە يۈرگۈزگۈچى،
بەزەن ئەيىپلەپ، بەزەن ماختىغۇچى،
كەلگەن ئىشلارنىڭ ھەممىسى قادىر ئالانىڭ ھۆكۈمى بىلەن
كېلىدۇ،
(ئىنسان) يولۇققان ھەممە ئىش ئۇنىڭ ئەمرى بىلەن بولىدۇ.

134. نىمىشقا دۇنيانى مۇنداق قارىلاپ ئەيىپلىگۈلۈك؟
قازا - تەقدىرنى ئاللا كەلتۈرگەن ۋە ياراتقان.

قەزا بىرلە سانچلۇر ئاداققا تەكەن
قەزا بىرلە ئىلنۇر تۇزاققا ئەلىك

135. قامۇغ تەگدەچى نەك قەزادىن ئەرۇر
ئوقۇشسىزلار ئانى سەبەبدىن كورۇر
قەزا بىرلە ئۇچغان قالىق قۇشلارى
قارىقا قونار ھەم قەفەسقا كىرۇر

136. قەزا كەلسە يۇگروك يۇگورمەز ئۇرۇپ
قەزا قايتارىلماز قاتىغ يا قۇرۇپ
ساڭا رەنج ئاڭا گەنج بىرىگلى ئۇغان
جەزا قىلما يا رەنج ئىدىنى تارۇپ

XIV

كىتاپ ئىگىسىنىڭ ئوزۇرى ھەققىدە

137. بىتىدىم كىتابنى مەۋائىز مەسەل
ئوقىسا تاتىر تىل يەمىش تەگ ئەسەل
كىم ئەرسە بۇ سوزگە ئادىنلار سوزىن
تەك ئەسە تەگكەدى دۇرۇستقا بەدەل

138. ئەدىب ئەھمەد ئاتىم ئەدەب پەند سوزۇم
سوزۇم مۇندا قالدۇر بارۇر بۇ ئوزۇم

ئاياققا تىكەن سانچىلىشى تەقدىردىن بولۇر،
ئېلىكنىڭ تۇزاققا چۈشۈشى (مۇ) تەقدىردىن بولۇر.

135. (باشقا) كەلگەن ھەممە ئىش تەقدىردىن كېلىدۇ،
ئوقۇمىغانلار ئۇنى سەۋەپتىن كۆرىدۇ.
ئاسماندا ئۇچۇپ يۈرگەن قۇشلار تەقدىر بىلەن
يا شاخقا قونىدۇ، يا قەپەزگە كىرىدۇ.

136. قازا كەلسە، يۈگرۈكنى ئۇرۇپمۇ يۈگرەتكىلى بولمايدۇ،
(كەلگەن) قازانى كۈچلۈك ئوقيا بىلەنمۇ قايتۇرغىلى
بولمايدۇ.

ساڭا كۈلپەت، ئۇنىڭغا غەزىنە بەرگەن قادىر ئاللا دۇر،
ئەي كۈلپەت ئىگىسى، (بۇ) كۈلپەتتىن شىكايەتلەنمە.

XIV

كىتاپ ئىگىسىنىڭ ئوزۇرى ھەققىدە

137. كىتاپنى ئۈگۈت - نەسىھەت شەكلىدە يازدىم،
ئوقۇسا تىل (خۇددى) ھەسەل يىگەندەك بولىدۇ.
كىمكى، بۇ سۆزلەرنى باشقىلارنىڭ سۆزى بىلەن سېلىشتۇرسا،
دۇرۇس بىلەن يالغاننى سېلىشتۇرغان بولىدۇ.

138. ئېتىم ئەدىپ ئەخمەت، سوزۇم پەندى - نەسىھەت،
جىسمىم كېتەر، سوزۇم مۇندا قالار.

كەلۈر كۈز كەچەر ياز بارۇر بۇ ئۇمۇر
تۈكەتۈر ئۇمۇرنى بۇ يازىم كۈزۈم

139. ئانىن ئۇش چىقاردىم بۇ تۈركى كىتاپ
كەرەك قىل تاپ ئەي دوست كەرەك قىل ئىتاپ
بىتىدىم بۇ تاڭسۇق تۈرەق سوزلەرىن
قالى بارسا ئوزۇم سوزۇم قالسۇ دەپ

140. ئانىن ئۆز ئەرۈر بۇ كىتاب بىر سۇزۇك
تالۇلاپ كەلتۈردۈم كەمىشتىن چوزۇك
نەۋادىر سۇزۇك ئاز بولۇر ھەزل ئوكۇش
چۆز ئەتلەس بولۇر قىز ئۇچۇزى بوز ئوك

141. ئايا مەندە كىدىن كەلگىلى مۇنى
ئوقساڭ دۇئادا ئۇنىتما مەنى
ساڭا ھەدىە قىلدىم بۇ تاڭسۇق سوزۇم
ماڭا ھەدىە قىلسۇ دۇئا دەپ سەنى

باھار ئوتىدۇ، كۆز كېلىدۇ، ئومۇر ئوتىدۇ،
بۇ باھار ۋە كۆزلەر ئومۇرنى تۈگىتىدۇ.

139. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ تۈركىي كىتاپنى چىقاردىم،
خالىساڭ بۇنى قوبۇل قىل، ئەي دوست، خالىساڭ ئەيىپلە.
ئۈزەم كەتسەم، سوزۇم قالسۇن دەپ،
بۇ (كىتاپنى) تەڭداشسىز گۈزەل سوزلەر بىلەن يازدىم.

140. شۇڭا بۇ ئۆز ۋە ساپ بىر كىتاپتۇر،
سوزلەرنىڭ كېرەكسىزلىرىنى تاشلاپ، تاللاپ كەلتۈردۈم.
(ئادەتتە) ھەزىل كۆپ، لېكىن نادىر ۋە ساپ (سوز) ئاز
بولىدۇ،
(خۇددى) زەرلىك ئەتىلەس ئاز، ئەرزىان بوز كۆپ (بول-
غىنىدەك).

141. ئەي مەندىن كېيىن (دۇنياغا) كەلگەنلەر،
بۇنى ئوقۇساڭلار مېنى دۇئادا ئۇنۇتماڭلار.
مەن سىلەرنى ماڭا دۇئا قىلسۇن دەپ،
بۇ تەڭداشسىز سوزلىرىمنى سىلەرگە ھەدىيە قىلدىم.

B

I

ئەدىب ئەخمەت ھەققىدە
(مۇئەللىپى ئېنىق ئەمەس)

142. توغا كۆرمەز ئەردى ئەدىبىنىڭ كۆزى
تۈكەدى بۇ ئون تورت باب ئىچرە سوزى
ياغان بولسا يۈكلۈگ ئۈزەننىدە زەر
ئانىڭ تۇشى بولغاي بۇ سوزنۇڭ ئازى

II

ئەدىب ئەخمەت ھەققىدە
(ئەمىر سەيفەددىن)

143. ئەدىبلەر ئەدىبى فازىللار باشى
گۈھەردىن سوز ئايمىش ئوگۇن سوز بىشى
ئۇغان رەھمەت ئىتسۇن بۇ سائەت ئاڭا
يارىن قوپسا بولسۇن يارانلار ئىشى

B

I

ئەدىب ئەخمەت ھەققىدە
(مۇئەللىپى ئېنىق ئەمەس)

142. ئەدىپنىڭ كوزى تۇغما كورمەس ئىدى،
سوزى بۇ ئون توت باپ ئىچىدە تاماملاندى.
ئۈستىگە ئالتۇن ئارتىلغان بىر پىل بولسا،
بۇ سوزلەرنىڭ ئاز بىر قىسمىلا شۇنىڭغا تەڭ كېلىدۇ.

II

ئەدىب ئەخمەت ھەققىدە
(ئەمىر سەيفەددىن)

143. ئەدىپلەر ئەدىبى، پازىللارنىڭ كاتتىسى،
ئەقلى بىلەن گوھەردەك سوزلەرنى قىلغان، بۇ سوزنىڭ
ئىسلىدۇر.

شۇ سائەتتە ئۇنىڭغا ئاللارەخمەت قىلسۇن،
ئەتە قوپقاندا يارانلار ھەمرا بولسۇن.

III

ئەدىب ئەخمەت ھەققىدە

(بۇيۇك ئەمىر ئارسلان خوجا تارخان)

144. ئەدىبىنىڭ يەرى ئاتى يۈكەنەك ئەرۇر
سافالىغ ئەجەب يەر كوڭۇللەرى يارۇر

145. ئاتاسى ئاتى مەھمۇدى يۈكەنەكى
ئەدىب مەھمۇد ئوغلى يوق ئول ھىچ شەكى

146. كىتابىنىڭ ئاتى ئەرۇر ئەتبەتۇل -
ھەقايىق ئىبارەت ئەرەبىدىن ئۇسۇل

147. تامامى ئەرۇر كاشغەرى تىل بىلە
ئايىتمىش ئەدىب رىققاتى دىل بىلە

148. ئەگەر بىلسە كاشغەر تىلىن ھەر كىشى
بىلۇر ئول ئەدىبىنىڭ نە كىم ئايىمىشى

149. كىشى تىلىنى بىلسە بىلۇر مەنىسىن
بىلۇرمەن دەسە ئەيب ئوزى بىلمەسىن

150. كۆپ ئىلىن كورۇر بىز ئەدىب سوزىنى
بىلە بىلمەگەندىن ئۇلار ئوزىنى

III

ئەدىپ ئەخمەت ھەققىدە
(بۇيۇك ئەمىر ئارسلان خوجا تارقان)

144. ئەدىپنىڭ يۇرتىنىڭ ئىسمى يۈكەنەكتۇر،
ئۇ كوڭۇل يايىدايدىغان ساپ ھاۋالىق ياخشى يەردۇر.

145. ئاتىسىنىڭ ئىسمى مەخمۇت يۈكەنەكدۇر،
ئۇ ئەدىپ مەخمۇت ئوغلىدۇر، بۇنىڭدا ھېچ شەك يوقتۇر.

146. بۇ كىتاپنىڭ نامى ئەتەبەتۇلھەقايق،
بۇ ئىبارە ئەرەبچە تۈزۈلگەندۇر.

147. (ئەسەرنىڭ) ھەممىسى قەشقەر تىلى بىلەن يېزىلغان،
ئەدىپ (بۇنى) چىن دىلىدىن (چىقىرىپ) ئېيتقان.

148. قەشقەر تىلىنى بىلگەن ھەركىشى،
ئەدىپنىڭ نىمە دىگەنلىكىنى بىلىدۇ.

149. كىشى تىلىنى بىلگەندىلا، مەنىسىنى بىلىدۇ،
ئۆزى بىلىمىگەننى بىلىمەن دېيىش ئەيىپلىكتۇر.

150. بىز كۆپ كىشىلەرنى كۆرمىزكى، ئەدىپنىڭ سۆزىنى
بىلىمىگەنلىكى ئۈچۈن ئازاپلىنىدۇ.

151. ئەيىبقا قويۇپتۇر خەلايىق ئارا
غەلەت مەنلەرنى ئايىتمىش يانا

152. سەبەب ئەردى بۇ ئىش بىتىدۇك كىتاب
كەرەك قىل ئىجابەت كەرەك قىل ئىتاب

153. بىلىپ تۇتسا ھەر كىم ئەدىبىنىڭ سوزىن
خەلايىق ئارا ئول گۈزىنلەر ئوزىن

151. (بىر قىسىملار) خاتا مەنە بەرگەنلىگىدىن،
خالايق ئىچىدە ئەيىپلەشكە ئۇچرايدۇ.

152. شۇ ئىشلار سەۋىيىسىدىن كىتاپنى پۇتتۇق،
خالىساڭ قوبۇل قىل، خالىساڭ ئەيىپلە.

153. كىمكى ئەدىپنىڭ سوزىنى چۈشىنەلسە،
ئۇنىڭ خالايق ئارىسىدا ئېتىۋارى كوتىرىلىدۇ.

سوزلۈك

مەرت	ئاقى	ئا	ئابدان
ئېيتماق، ئوقۇماق	ئاي- ئايا	ئېتىقاتچى، ئىبادەت	ئابد
ھەي	ئال	قىلغۇچى	ئادىن
قىزىل، ھال	ئالە-	باشقا، باشقىلار	ئاسغ
تالاشماق	ئام	پايدا، مەنپەئەت	ئاسغىسىز
ئاددى	ئان	پايدىسىز، مەنپە-	ئاسغىلىغ
ئۇ	ئانۇز-	ئەتسىز	ئاشىندۇر-
تەييارلانماق، ھا-		مەنپەئەتلىك	
زىرلانماق		كەتكۈزمەك، يولغا	
		سالماق	
ب		ئەخلاقسىز، بۇز-	ئارتاق
پىياز	باسال	غۇنچى	ئارتۇت
يارا، جارائەت	باش	سوغا	ئارقا-
باشقىلار	باشلاغ	ئىزدەيمەك، ئاختۇر-	
يەنە، قايتىدىن	باز	ماق	ئارىق
تەڭرى، ئاللا	بەيات	بىلگۈچى	ئارىفسىز
يالغان، جا	بەدەل	كىر، مەينەت	ئازىلا-
چەكسىز، مىسلىسىز	بەدى	ئازماق، خاتالاش-	
چىلچى، مەھكەم	بەرك	ماق	ئازۇن
تۇراقسىز، مەڭگۈ-	بەقاسىز	دۇنيا، جاھان	
لۈك ئەمەس			
چىك	بەك		

مەنەسەدە)		چىڭ تۇتماق	بەكلە -
تەم، تاتلىق	تاتىغ	بەلگىلىك	بەلگۈلۈگ
تېرىماق	تار -	بوي، سايە، قارا	بود
ئېتىزلىق	تارىغلىق	خەلق، ئادەم	بودۇن
مۈلۈك، تاۋار	تاۋار	بوشىر (بۇشار -) غەزەپلەنمەك	بوشىر
مىسلىسىز، ئاجايىپ	تاڭسۇق	بوشلۇق	بوشلاغ
ئەجەپ ئەمەس،	تاڭ يوق	ھەدىيە، سوغا	بۆلەك
ھەيران قالارلىق		يوشۇرۇنماق	بۇسۇد -
ئەمەس		ئېتىلىماق، يوشۇرۇند -	بۈگەند -
سەردار، جەۋھەر	تالۇ	ماق	
ياخشى، نەپىس	تالۇس	ئېرىشمەك، قولغا	بۇل -
گۇۋا، ئىسپات	تانۇق	كەلتۈرمەك	
گۇۋالىق	تانۇقلۇق	يازماق، پۈتمەك	بىنە -
زىرەكلىك	تەتىكلىك	ئېرىشمەك، ئالماق	بىچ -
تېز، تېزدىنلا	تەركىن	بىدئەت، يات دىن -	بىدائ -
يالۋۇرۇش، باش	تەزەررۇ	دىكىلەر	
ئۇرۇش		ياماق	بىشى
كەمتەرلىك	تەۋازۇ	ياخشىلىق، ساۋاپلىق	بىرر
پەرق	تەفاۋۇت	بىلىم	بىلىگ
تەڭلەشتۈرمەك	تەڭ -		
تەڭلەشتۈرمەك،	تەڭ ئەد -		
سېلىشتۇرماق		پ	
دېڭىز	تەڭىز	ساقچى	پاسپان
يەتمەك	تەڭلە -	قوبۇل قىلماق	پەزىرلە -
كۆپ، نۇرغۇن	تەلىم	پۈتۈنلەي	پۇر
باتۇر	توڭا	ت	
توتىنچى	تورتىلەنچى		
ياراتماق	تورۇت -	تېز	تاپ
پۈتۈنلەي، تامامەن	توزۇ	ئارا	تاپا
مۇلايىم	تۈزۈن	(بېرىش كېلىش)	تاپارۇ

تۇش	تەڭ	ئەۋر -	ئورمەك
تۇش -	چۈشمەك	ئەڭ	يۇز
تۇش تەڭ	تەڭ - تۇش	ئەگىر -	ياخشى كورمەك
تۇراق	تەڭداشسىز، ئاز	ئەلىگ	قول، ئىلىك
تۇغا	ئۇچرايدىغان	ئەلىگ تۇتتاچى	قولدىن تۇتقۇچى،
تۇشى	تۇغما	ئەم	يېتەكچى
تىرگۈز -	ئايال، چىشى	ئەمەل	داۋا، شىپا
	تىرىلدۈرمەك	ئەمەل قود -	ئەمەل قىلىش
	د	ئەمەل قىلىشى قوي -	ماق
داد ئىنسانى	ئادالەت ۋە ھەققا -	ئەمگەك	چاپا
	نىيەت	ج	
دۇرۇد	سالام، سالات	جاھ	ئىقبال
دىرەڭسىز	كېچىكمەي، تۇرمايلا	جەماد	بارلىق، جىمى
	ئە	چ	
ئەدەر -	ئىزدىمەك	چال -	يەرگە ئۇرماق، يەر -
ئەدىز	چول، جەزىرە	چەمەل	گە تاشلىماق
ئەدىز	ئىگىز	چوزۇك	كېرەكسىز
ئەدگۇ	ياخشى	چۇز ئەتلەس	زەرلىك ئەتلەس
ئەدلە -	تېرىماق	چىغايلىق	يوقسۇللۇق
ئەسەل	ھەسەل	خ	
ئەردەم	ياخشىلىق، ئەردەم	خالىق	ئاللا
ئەرەن	ئەر، ئادەم	خىرەد	ئەقىل، پەم - پارا -
ئەرسىگ	قەھرىمان، يۈرەك -	خىقد	سەت
	لىك		ئوچمەنلىك
ئەرى	ھەرە		
ئەرد -	ئېرىمەك		
ئەرىكلىگ	ھاكىم، ھوكۇمدار		

ھ		ئوگرەت- ئوگۈ-		ئوگەتمەك مەدھىيىلىمەك،	
ھەبىب	پەيغەمبەر	ئوگۈت	ماختىماق	س	
ھەرسىلىق	ئاچكوزلۇك		مەدھىيە، ماختاش		
ھەزل	سوز- چۈچەك، ھەزل			س	
ھەلىم	يۇمشاق				
ھەمد	مەدھىيە			س	
-	ئو (o)				
ئوپراق	كېيىم، تون	سارنىغۇ	كېپەنلىك	س	
ئوتالا-	داۋالىماق	ساقىن-	① ھەزەر قىلماق،		
ئوتۇن	ئەخمەق، دوت		ئېھتىيات قىلماق؛	س	
ئوقلا-	ئورماق، ئاتماق		② ئويلىماق		
ئوك	ئالدى، ئىلگىرى	ساغ	ساق. جەۋھەر	س	
ئوك	قىسمەت	سال-	ئورماق، تاشلىماق		
ئول	① ئۇ ② دۇر- تۇر	سالىد-	كەزمەك	س	
	ئو (o)	سان	تەن، بەدەن		
ئود	ۋاقىت، پەيت	ساق-	ئويلىماق	س	
ئوچۇكتۇر-	ئوچۇكتۇرمەك،	سەبرئىت-	سەۋرى قىلماق		
	ئازاپلىماق	سەپەد	سوۋەت	س	
ئورتە-	كۈزەتمەك	سەخا	سېخى، مەرت		
ئورۇك	ئاق	سەخاۋەت	مەرتلىك	س	
ئوكۇش	كوپ، جىق	سەھۋ	سەۋەنلىك		
ئوكۈنچ	پۇشايمان، ئوكۇ-	سەر-	سەۋىر قىلماق، چە-	س	
	نۇش		دىماق		
ئوگ-	مەدھىيىلىمەك،	سەزا	مۇناسىپ، ماس	س	
	ماختىماق	سەۋىلا-	ئىززەتكە ئېرىشمەك		
ئوگد	مەدھىيە، كۈي	سەۋىنە-	سۇيۇنمەك	س	
		سەفالىغ	ساپ ھاۋالىق		
		سەفەي	تەنتەك، زەئىپ	س	
		سەلابەت	غەيرەت - شىجائەت		
		سەلىم	لىللا	س	

سەماھەت	ئالنجاناپلىق	زىنھار	ئېھتىيات قىلىش، ئوتۇنۇش
سەنا	مەدھىيە، كۆي		
سوڭ	① سول؛ ② ئارقا		ۋ
سوزۇڭ	ساپ		
سوكۇلا-	قاغىشقا قالماق	ۋەرەدۇ	تەقۋادارلىق
سوكۇنچ	ئاھانەت، تىل	ۋەبال	گۇنا، ئۇۋال
سۇق	ئاچكۆز	ۋۇددى	سۈيگۈ، مۇھەببەت
سۇچۇڭ	تاتلىق		ئۇ (u)
سە-	سۇنماق		
سىم	كۈمۈش	ئۇد-	ماسلاشماق
	ش	ئۇدۋان	دۈشمەنلىك، ئوچ-
			مەنلىك
شەھد	ھەسەل	ئۇدۇد-	ئويغانماق
شەرر	يامان، ئەسكى	ئۇچۇر	كېرەكسىز، يامان
	ر	ئۇسان-	زېرىكمەك، ۋاز
			كەچمەك
راز	سىر	ئۇسلان-	رۇسلانماق، تۈزد-
رەئىيەت	رەئىيە، يوقسۇل		مەك
رەنچ	زەھمەت، رەنچ	ئۇزاق	بۇرۇن، ئىلگىرى
رەقس	ئويۇن	ئۇۋۇت	ئۇيات، ئىزا
رۇز	كۈن	ئۇقۇش	ئەقىل، زىھىن
رۇزگار	دەۋر، زامان، كۈن	ئۇيا	قېرىنداش، تۇققان
رىبات	دەڭ، ساراي	ئۇغان	خۇدا، ئاللا
رىققان	① يۇمشاق؛ ② چىن	ئۇل	ئاساس، ئۇل
رىيا	ساقىتلىق	ئۇلا-	ئازاپلانماق
	ز	ئۇلا-	باغلىماق، يېپىشماق
		ئۇلامسىز	مىسكىن، تايانچسىز
زىكر	ئەسكە ئېلىش، سوزلەش	ئۇم	ئۆمىت قىلىش، كۆ- تۈش

كۈسە - ئارزۇ قىلماق،	ي
كۈلچىرە - ئۇمىت قىلماق	
كىدىن - كۈلۈمسىرىمەك	
كىچ - كېيىن	
كىرتۇ - كېچىكمەك	
كىڭرۇ - ھەقىقىي، پۇختا،	
سادىق	
كەڭرى	
ئى	
ئىد - ئېيتماق	
ئىد - ئەۋەتمەك، يوللىماق	
ئىدى - ئىگە	
ئىتە - ئەيىپلىمەك	
ئىتاپ - ئەيىپلەش	
ئىجابەت - قوبۇل قىلىش	
ئىس (ئىش) - ھەمرا، سەپداش	
ئىسىز - ئىست	
ئىسىز - ناچار، يامان	
ئىزا - جاپا، دەرت	
ئىۋ - ئالدىرىماق	
ئىكى - ئىككى	
ئىكىنچى - ئىككىنچى، ئىككىنە -	
ئىگ - چىلەپ، قايتىدىن	
ئىل - ئاغرىق، كېسەل	
ئىنانا - خەلق، ئەل	
ئىنانچىلىق - ئىشەنمەك	
ئىنچ - ئىشەنچلىك	
راھەت -	
ياشۇ - يوشۇرۇن	
يارى - كۈچ، قۇۋۋەت	
يارىن - ئەتە	
ياز - ئاچماق	
يازۇق - گۇنا، ئەيىپ	
يازۇقلۇق - گۇناللىق، ئەيىپكار	
ياقىن - ھەقىقەت، راستىنلا	
ياقىن - يېقىن	
ياڭشا - كۆپ سۆزلىمەك،	
ياي - مەمەدائىلىق قىلماق	
ياغ - ياز	
ياغان - دۈشمەن	
ياللىك - پىل	
ياللىلا - يالغۇز	
يانۇت - لاۋۇلدىماق	
يوقلا - جاۋاپ، قايتىدىن،	
.. - جاۋابىن	
يۈزچى - يۇقۇرىلىماق، ئور -	
يۈل - لىمەك	
يىد - ئىككى يۈزلىمىچى	
يىتتە - قۇتقۇزماق، تارتىماق	
يىرىلا - ھىد، پۇراق	
يىقىقلىغ - يەتكۈزمەك	
يىغ - ئۈزۈلمەك	
ياخشى - يېقىلغان	
ياخشى - توسماق، يىغماق	

يىل	شامال، يەل	مەزەھ	مازاق، سوز -
يىمە	يەنە		چوچەك
يىند -	ئىزدىمەك	مەۋائىز	نەسىھەت
غ			
غادر	غىدىر، ۋاپاسىز	مەلامەت	ئەيىپلەش
غەرىپ	يات، غېرىپ	مەلىك	ھوكۇمدار، ئاللا
غەلەت -	خاتا	مۇشقىق	شەپقەتلىك
گ			
گەنج	غەزىنە، بايلىق	مۇقىر	ئىقرار، ئىشىنىش
گۈزىنلە -	ئېتىۋارى ئاشماق	مۇرۇۋۇت	ئادەمگە رىچىلىك،
		مىھنەت	ئىنسانىيەتچىلىك
			جاپا، جەۋىر
ل			
لەئىن	لەنەت	نەچە	قانداقمۇ، قانداق
لباس	تون	نەرەك	قىلىپ
		نەۋادىر	نېمە كېرەك
		نەۋبەت	ئىسىل، ئاجايىپ
		نەك	نوۋەت
		نەلۇك	شەيئى، نەرسە
			نېمىشقا
م			
مەجاز	جالىشىش		
مەجد	شەرەپ		
مەدەن	ئوچاق، مەنبە		

本书根据土耳其伊斯坦布尔阿太西出版社 1951 年出版的《艾提拜土哈卡依克》一书中的三种手抄影印本和参照热西特·拉合玛特·阿拉特的校勘本及土耳其译文整理。

بۇ كىتاپ تۈركىيە ئاتەش نەشرىياتى تەرىپىدىن 1951 -
يىلى ئىستامبۇلدا نەشر قىلىنغان «ئەتەبەتۇلھەقايق» دىگەن
كىتاپتىكى 3 خىل قوليازما نۇسخىسىغا ئاساسەن ۋە رېشىد
رەخمەتى ئاراتنىڭ 3 خىل نۇسخىنى سېلىشتۇرۇپ توغرىلاش
ئاساسىدا بېكىتكەن تېكىستىدىن ۋە تۈركچە تەرجىمىسىدىن
پايدىلىنىپ تەييارلاندى.

ئەدىب ئەخمەت بىننى مەخمۇت يۇكنەكى

ئەتەبەتۇلھەقايق

نەشرگە تەييارلىغۇچى: خەمەت تومۇر، تۇرسۇن ئايۇپ

مەسئۇل مۇھەررىر: نۇرمۇھەممەت دولەتى

مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى

شىنخۇا كىتاپخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلدى

مىللەتلەر باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى

1980-يىلى 11-ئايدا 1-قېتىم نەشر قىلىندى

1988-يىلى 6-ئايدا بېيجىڭدا 3-قېتىم بېسىلدى

باھاسى: 0.40 يۈەن

阿地甫·艾合麦提·本·玛合穆提·尤格纳克著

艾提拜吐哈卡依克

(即《真理的入门》)

(维吾尔文)

刊布者: 哈米提·铁木尔
吐尔逊·阿尤甫

责任编辑: 努尔穆罕默德

民族出版社出版 新华书店发行

民族印刷厂印刷

开本: 850×1168毫米1/32 印张: 2 1/2

1980年11月第1版

1988年6月北京第3次印刷

印数: 18,101—54,100 定价: 0.40元

ISBN 7-105-00500-9/I·92

民文(维2)

